

KALANGYA

ALAPITOTTA
SZENTELEKY KORNÉL

SZERKESZTIK:
SZIRMAI KÁROLY és DRASKÓCZY EDE

1939. január

VIII. évf. 1. szám

NÉMETH LÁSZLÓ: Levél a szerkesztőhöz	1
REMÉNYI JÓZSEF: Tenger és ember (vers)	2
LUCIA: Szentjánosbogár (elbeszélés)	3
CZAKÓ TIBOR: Néhány szavam vigasztalásul (vers)	7
HERCEG JÁNOS: Vadászkalap és szerelem (elbeszélés)	8
BENCZ BOLDIZSÁR: Brahms (vers) — Szép buzánkban vere- bek (vers)	19
KRISTÁLY ISTVÁN: Favágók (elbeszélés)	20
ÓSZY ILLÉS: Gyógyulás (elbeszélés)	23
SZTEFÁNOVITY SZVETISZLÁV: Könyörgés (vers)	29
LÁNYI JENŐ: Vojvodina szerepe a szerbek jogérzékének kifejlő- désében	31
ARATÓ ENDRE: Sírú ködben (vers)	35
SZEGEDI EMIL: Megjegyzések	36
KÁZMÉR ERNŐ irodalmi szemléje: Alexander Bernát: Nagy embe- rek, Felix Salten: Perri	43

JUGOSZLÁVIÁBAN

Egyes szám ára	10 Din.
Negyed évre	30 Din.
Félévre	60 Din.
Egész évre	120 Din.

MAGYARORSZÁGON

Egyes szám ára	1'50 Pengő
Negyed évre	4'50 Pengő
Félévre	9 — Pengő
Egész évre	18' — Pengő

Cena : Za celu godinu Din. 120.— pola godine Din. 60'— 3 meseca Din. 30 — Pojed. broj Din. 10'—

Madách Imre

„Az Ember Tragédiájá“-nak

*új szerb fordításáról a február végén megjelenő
kettős és évező számunkban fogunk írni.*

*Januári számunkat az új fordítás négy legszebb
fametszete díszíti.*

LEVÉL A SZERKESZTŐHÖZ

A görögök azt tartották, hogy egy ember kivételesen nagy szenvedése: nemzeti kincs; a meggyötört Oedipus áldásthozó csontjain városok vitatkoztak. Amikor én az elmúlt tavaszon az Ember és szerep folytatására határoztam el magam, nem egy könyvet, hanem ilyen kivételes szenvedés-tömlőt akartam vele a magam népének ajándékozni. Ugy éreztem, e szenvedés még a mi kinzókamra-izü irodalomtörténetünkben is páratlan s megértése, — az Oedipus-csontok befogadása, — megtermékenyíthet egy jövő nemzedéket. Eredetileg nem gondoltam arra, hogy e munkát életemben kiadjam — Ön elkérte s én (ki annyi kéziratban maradt művem pusztulását értem meg) magzat-féltésből odaadtam.

Be kell ismernem, hogy elhamarkodottan! Minél előbbre haladtam a munkában, annál jobban feszélyeztet, hogy amit a jövőnek írok, a jelen is olvassa. A sok hajsza egy különös idegbetegséget fejlesztett ki bennem: a nyilvánosság iszonyát. Legjobb műveim (Gyász, VII. Gergely stb.) mind magamnak vagy ép a halálnak íródtak s amit a közönség számára kell készítenem egyre rosszabbul sikerül: az olvasóból felém áradó »halálsugarak« leáldítják a költőben a motort. Hogy ennek a zavaró iszonynak ilyenféle müben, mint a *Tanu-évek*, még inkább erőt kell venni rajtam: természetes. De objektív okai is vannak a csüggedésnek. Ha szenvedésem oka: szerepem s a végzet, eszközei: emberek. Állapotom nem indokolható anélkül, hogy embereken ítélkezni ne lássak. Már pedig ezeken ítélnélkülem is az idő. Mindenki tudja például, hogy gyötört, nyomott, rágalmazott engem a Tanu kritikus idejében a zsidó sajtó. De ha ezt megírom, nem látszom-e olyannak, aki bukottakon akar vitézkedni. Író-kortársaim hibáit is azért emlegetsem, hogy náluk százszor hitványabbaknak anyagot adjak, vagy csikorgó szélkakas táncuk az olajozott szélkakasok előtt leleplezzem. A dilemma fog: vagy olyanoknak kell ártnom, akiknek ép ma nem akarok, vagy addig kell másokat mentegetve, szenvedésem indokait gyengíteni, amíg az Oedipus-csontok egy tulérzékeny ember gerincevelejévé puhulnak.

Ép ezért, mint november elejei levelemben is jeleztem már, a Tanu-éveket a nyilvánosság előtt folytatnom egyre nehezebbé, majd teljesen lehetetlenné is vált. Amikor a Kalangya olvasótól ezért az állhatatlanságért bocsánatot kérek: legyen a segítségem, hogy e levéllel nemcsak a Tanu-évek további fejezeteit vonom el előlük, hanem egész írói munkásságom a magyar közönség elől. Amit ezután írok, nem jelenik meg belátható időn belül: nem azért mert durcskodom — hanem mert műveim jobban és jobbakkal akarom megcsinálni.

Budapest, 1938. dec. 20.

NÉMETH LÁSZLÓ

TENGER ÉS EMBER

*Hozzám ért tegnap a tenger sava
megcsipte ajkam, korántsem bántott.
Könnycseppekből font koszorut lelkem,
s e koszorut a tengernek adta.*

*A habok vígan felém libegtek,
mellemig értek, ott megtorpantak,
szemem előtt táncolt a sötétség,
s az eszmék csak szavakat hebegtek.*

*Tán megijedtem? Lapult a bátor?
A napsugárban kicsoda lettem?
Nimfák nem jöttek a tengermélyről,
s le nem roskadtam gyengén, megverten.*

*Mi is történt? A hullám le nem vert.
Mégmémentem a tenger peremén,
Mellemig ért a hullám, de álltam,
bár hunyt szememen a sötét sepert.*

*Pillámon a nap örülten futott,
köldökömön a homok elolvadt,
izmomon puhán szunyókált a fény,
a gyönyörtől idegem berugott.*

*A parthoz közel, de a tengerben,
a mámor élt s nem a part kényelme.
Képzuletemmel kupát faragtam
s örömittasan a sorsom szerelme,*

*a nyílt, az egész torzkép-mentes ék
egészségére ittam meg vérem,
s mikor a parton végre ledültem,
magához ölelt minden, ami szép.*

*S mint a tenger, oly mély bölcsessége,
s mint léleké, mely magára ismert,
s mint vízcsepp, mely a könnyel versenye;
az élet titka mellettem hevert.*

*Derüsen s busan, megpihent lázzal,
a test rejtély, a hullám meg emlék.
Ugy néztem testem, akár a lelket,
s tudtam a lélek szüzen nem festék.*

*Ha az volna, lemosná a tenger,
de megmaradt a vízben s naptűzben.
Boldogan feküdt s csendesen lényem,
közel a tenger s bennem az ember.*

(Atlantic Beach, North Carolina)

REMÉNYI JÓZSEF

S Z E N T J Á N O S B O G Á R

Kint a kórház kertjében fehér lángolással virágoztak a spireák. Hosszu sorban nyíltak a parkosított alacsony domboldal élén. Tö-
vükben lila bársonysáv húzódott: pompás nőszirm. A májusi nap
ragyogásában szinte tulbőséges, tulgazdag volt ez a pompa.

— Tessék kinézni — szólt az ápolónő a beteg férfihez — Kissé
arrébb tolong a karosszéket, hogy oda láthasson.

— Mit érek vele? — morogta kelletlenül a beteg De azért
túrta, hogy az ápolónő megfordítsa a karosszéket. Fáradt tekintet-
tel nézett a kert felé.

A virágpompa alatt zöld domboldal húzódott. Rajta elszórtan,
nyugágyakon betegek feküdtek.

— Ha legalább ott fekhethék — sóhajtotta a beteg.

— Nemsokára az is meglesz. Tetszett hallani, mit mondott a
főorvos ur. Egy-két hét és kifekszünk. — vigasztalta az ápolónő.

A beteg végigsiklatta lázas szemét az ablak-bekeretezte kis
négyzetgömbön, ami hónapok óta az egész világot jelentette számára.
Lent a pázsit, fent nőszirm, a spirea bokrok. Mögötte az ut, me-
gint pázsit és azon túl a végeláthatatlan tölgyfaerdő.

— Ilyen erdő volt nálunk is otthon — mutatta az ápolónőnek.
— Gyerekkoromban de sokat mászkáltunk benne. Rovarokat gyűj-
töttünk, meg növényeket. — mesélte felélénkülve.

— Hegyvidéken tetszik lakni? — érdeklődött az ápolónő.

— Most nem. Már régen nem. Csak gyerekkoromban. Később
lekerültem az alföldre. De sosem tudtam megszokni. Ott nincs

erdő. Még fa is alig. Csak sivatag. Mindig vissza vágyódtam a régi erdőbe. Gondoltam, ha majd nyugdíjba megyek, visszaköltözöm valami kis felvidéki városba, ahol erdő van meg viz.

— Most itt az erdő... — kinyújtotta sápadt kezét — s olyan közel van. És mégis soha ilyen messze, ilyen elérhetetlen messze nem volt tőlem.

— Dehogy is. Nem szabad így beszélnie — vigasztalta az ápolónő. — Jövő héten kivisszük a fekvőszéket az erdőbe.

— Most kész az ágy. Tessék visszafeküdni — folytatta.

A beteg nehezen felemelkedett. Az ápolónőre támaszkodva, kinosan vánszorgott a három lépésnyire levő ágyig. Elégedetten nyújtózott ki benne. Utálta az ágyat. De ilyenkor még sem tagadhata, hogy: jól esik.

— Lassankint az egyetlen lehetséges hely számomra a világon — gondolta keserűen és szemét fáradtan jártatta körül a sívár látnivalókon, a környezet szegényes egyszerűségéből most az ablak mosolygós, fájoán vonzó, tavaszi négyszöge is hiányzott. Bágyadt szem csak a kórházi szoba fehér falát, merev és szigoruan a szükséghez mért butorait zárhatta magába.

Csendes megadással nyult könyvéhez. Megkísérelte, hogy figyeljen olvasmányára.

A nap a szokásos idegölő egyformaságban ért véget. A kórházi élet szomorú szertartásai következtek: orvosi vizit, lázmérés, vacsora, esti toalette, orvosságok. Az ápolónő, aztán eloltotta a lámpát és maga is lefeküdt.

— Jó éjszakát! — mondta kedvesen — Ma tessék jól aludni.

— Köszönöm kedves nővér, majd megpróbálom — hagyta rá a beteg.

A szobára ráborult a sötétség. Az ápolónő elaludt. A beteg nyitott szemmel nézett a sötétbe.

Ilyenkor elvonult előtte egész élete. Az a szomorú kis élet, mely csupa munka volt és kötelességteljesítés. A szegényember örömtelen élete. A jutalom nélküli becsületeseMBER-élet. A hálátlanságot arató, jóember-élet. Az elmaradt karrierálm, melynek megvalósulásához nem tudás, szorgalom és tisztesség kellett volna, hanem hizelgés, könnyed szélhámoskodás és megalkuvás. A nő, akit szeretett és aki másé lett... Jelentéktelenebb, ostobább emberé. Aki még csak nem is szerette úgy, mint ő. Szülei, akiket korán elvesztett. A világ tenger szépsége, amit sóvár szeme csak kulcslyukon át láthatott. Az illúziók és remények, a kiábrándulások és csalódások. Az eszmék, amikért lelkesedett, és amik a gyakorlatban kicsinyes, anyagias célokat szolgáltak. A kevés öröm, a sok szenvedés. S a betegség.

Gondolatai visszafelé röptek, mint a fordítva pergetett film, s gyermekkoránál állapodtak meg. Ott időztek legszívesebben.

Nagyon jó kisfiú volt mindig. Sokszor sajnálta, hogy emlékei közül hiányoznak a pajkos csínyek, diákos csirkefogások történetei. De helyettük voltak más emlékek. Az erdő és mindaz, ami beépítette. Ezek mesevilágként maradtak meg lelkében. Fívek, virágok, bogarak, lepkék éltek és beszéltek ebben a mesevilágban.

Mindegyiknek pontosan megvolt nemcsak a képe és a latin neve, de története is. És ő nemcsak Linné lelkiismeretesen megtanult rendszere alapján osztályozta őket, hanem a tetszés, a könnyebb vagy nehezebb elérhetőség, az *élmény* szubjektív rendszere szerint.

Nyitott szemmel fekve gondolt mindezekre. Máius langyos illata lengett be a szobába. A kertben és a kerten túl zsongott az éjszaka. A beteg finom füle megkülönböztette az ismerős, régen nem hallott neszeket. A gally recsenést, egy-egy hangosabb szárnycsapást, bogarak rebbenését, kisebb állatok futkosását, a bagoly rikoltó hangját, vagy egy kis madár ijedt felcspiogását. A kert, az erdő ott terült el a szoba mögött és mégis elérhetetlen messzeségben.

Ekkor egyszerre fénypont villant fel a sötétben. Az ablak felől mintha hulló csillag esett volna a szobába. Felvillant, eltűnt, másutt lobbant újra. A beteg meglepődve nézett fel.

— Szentjánosbogár!

— Kedves Nővér, kedves Nővér — kiáltotta — kérem ne ragudják, hogy felköltöttem. Nézze, nézze, szentjánosbogár! Harminc éve nem láttam. Kedves nővér! Nézze, milyen édes! Ne nevéssen ki. Egész izgatott lettem. Ugy örülök! Nézze! — Jaj, hova lett? Meg van, ott van!

A tünemény ott repkedett a szobában. Magával hozta a kertet, az erdőt, a nyarat, a gyermekkort, az ifjúságot, az egészséget, az életet. A beteg kitágult szemmel nézte. A bogár felvillant, csillogott, fénylett, eltűnt. Felrepült a mennyezetig, ott gyors köröket irt le. Olyan gyorsakat, hogy enyhe zöldes csillagfénye többször fénykigyóvá húzódott.

Egyszerre hirtelen lezuhant. A beteget aggodás fogta el.

— Jaj... Hova lett? — felkönyökölt, szemével a padlót kutatva.

Ekkor váratlanul, egész másfelől, újra felröppent. Mint egy kis égő nyíl, egyenesen neki a mennyezetnek. Ott újra kezdte szédületes körforgását. Majd ismét zuhant. Ezt tizszer, százszor ismételte. A beteg elbűvölve nézte.

— Olyan, mint én — gondolta. — Én is mindig újra megpróbálok élni és lezuhanok. Vajjon meddig még?

— Kis testvér! — mondta magában — Eljöttél hozzám. Eljöttél és ebbe a jóselekedetbe bele kell pusztulnod. Hogy ütöd-vered magadat. Mekkorákat zuhansz! — Kis testvér! — Milyen kint az erdő? Milyen a nyár? Mi ketten már soha többé nem látjuk, ugy-e?

A kis csillag mind fáradtabb és lassabb köröket irt le. Mind rövidebb ideig repkedett és mind tovább maradt a földön.

A beteg izgatottan figyelte. Félő aggodalommal kereste. Boldog volt, ha szeme rátalált.

Egyszer aztán hiába várt. A kis lámpás kimerülten hullott alá, és többé nem volt ereje, hogy felröppenjen.

— Csak még egyszer. — sürgette benne az örök kisfiu. De közben tudta, hogy soha többé...

— Tessék már aludni — biztatta az ápolónő. — Ugy látszik kifáradt szegényke. Ez már nem repül többet.

- Ez már nem... — sóhajtotta a beteg.
- Szép volt, de tessék inkább aludni.
- Szép volt...
- Olyan sok van kint, majd lesz holnap másík.
- Persze — hagyta rá a beteg. És azt gondolta: Ember is olyan sok van, majd lesz helyettem másík.

Csend lett. Az ápolónő elaludt. A beteg sokáig várt. Titokban azt remélte: hátha mégis. Furcsa, gyerekes izgalomba hajszolta magát. Azonosította magát a szentjánosbogárral. Szemével ujjra, meg újra végigkutatta a szobát.

Végre megpillantotta. Szegényke. Nehezen mászott. Lámpácskája tompán fénylett. Már nem világított. A beteg előrehajolt fájó félkönyökén, s nem vette le róla a tekintetét.

A fény kialszik — mormogta. Aztán mégis elnyomta az álm. Mikor felébredt, már hajnalodott. A szoba szürke volt és könnyörtelen. Megint olyan volt minden, mint tegnap, mint tegnapelőtt — és talán — ez félelem is, remény is — mint *holnap*. Az éjszaka mindent megszépít. Éjjel másnak lehet látni a dolgokat. Éjjel lehet álmodni, fiatalnak lenni, s egészségesnek lenni. De most lassan közeledett a reggel, a maga kerény, éles vonalaival, szabályosan megisméltető órarendjével.

A beteg első pillantása mindig utálkozó ellenszenvvel fogadta magába a szoba berendezését. Ez volt a nap legkeservesebb perce: az ébredés. A visszatérés az álomból a valóságba. Újból való tudomásulvétele annak, hogy hol van, hogy mi van vele.

Ezen a napon is így volt. De rögtön utána az utálkozó szemlecsukás, s menekülni akarás helyett, a szentjánosbogarat kereste. Tekintete aggódva futott végig a padló barátságtalan, szőnyegtelen kövén. A szürke hajnalban ott feküdt a kis bogárhulla. Kicsi volt, barna és jelentéktelen. A beteg elszoruló szívvel nézte... Messze kihajolt ágyából, hogy jobban láthassa.

- Az utolsó üzenet — érezte. — Az utolsó vendég.
- Vége — mormogta — vége... — és nem tudta, mire is mondja. A kis bogárra, vagy az életre. Csak azt tudta, hogy fáj a szive. És mégis valami hálás szeretettel nézte a jelentéktelen kis testet, mely pár órával ezelőtt még világító, csillogó tündérke volt, élő üzenet, ragyogó emlék a multból. Fény és mozgás, remény és öröm.

— Mégis szép volt — sóhajtotta. És megint egybe folyt benne, hogy mi volt a szép: a szentjánosbogár-e, vagy az élet.

Mikor már nagyon kifárasztotta fájó könyökét, visszahanyatlott a párnára. Lecsukta sápadt szemhéjét, de ezen a napon nem a minden reggeli ébredés kelleltlenségével, sem a menekülés rémületével, hanem valamilyen enyhe kiengesztelődéssel. És a két viaszszinű szemhéj mögött, ez egyszer nem a betegszoba rideg tárgyai merevedtek ellenszenves és utált képpé, hanem édes reggéléségekben, enyhezűdes ragyogásu csillag fénylett.

Néhány szavam, vigasztalásul

(Farkas Bélának, a festőnek)

Az égbolt ezüstös fényeit,
Hajnalaid himnuszát,
A verőfény hőfokát,
Az árnyék barna bársonyát,
Az álom biborszíneit,
Szomorúságod örömet
Egyedül hordozod.

Az emberek nem értenek meg.

Más festő pénzeket keres,
Boltosokat fest, szolgál divatot,
Neked önérzet adatott,
Külön világod muzsikája zsong.
Potrohosok előtt nem emelsz kalapot,
Büszke vagy, hogy mámor a mérték,
Vendéged földöntuli érték.

Az emberek nem értenek meg.

Neked nem adott akaraterőt,
Ahogy nyárspolgártól a Gondolatot
Megtágadta a Teremtő,
De kaptál két lélekablakot,
Azon keresztül mindig láthatod
A fák lelkét, felhők üzenetét,
Más Téged nem is érdekel.

Az emberek nem értenek meg.

A szigeten, a Dunaparton
S a te szívedben szomorú az ősz.
Emlékuszályok asszonyhajója
Tudj, Isten hol jár, messzi vezetken,
Néha könnyű fut össze a szemedben
Eszedbe jut a múlt, s Te a károsult
Társtalanul élsz az emlék szigetén.

Az emberek nem értenek meg

Legyintenek csak . . . lump, korhely bohém...

CZAKÓ TIBOR

VADÁSZKALAP ÉS SZERELEM

Amikor Rezicska belépett a szobába, asztalnál ültek már a kosztosok. Előttük virágos porcellán fazékban gőzölgött a leves s a nyurga felsőrészkészítő éppen nyulni akart a kanál felé, hogy tányérjába merjen belőle. De amikor az ajtó kinyílott, keze megakadt a levegőben, mintha valami láthatatlan falba ütdődött volna s szőrtelen arcát az ajtó felé fordította.

— Jónapot kívánok! — köszönt Rezicska. — Azt hiszem jóhelyen járok. Babarcinét keresem. — S tétován körülnézett a szobában.

Nem feleltek neki mindjárt, mintha gondolkoztak volna, hogy szóljanak-e az asszonynak, vagy faggassák ki előbb, hogy mit akar tőle. A nagykezü, vastaghangu lakatos fel is akart állni, hogy megkérdezze: — Milyen ügyben, kérem? De mégis ülve maradt. Kérdezze más. Mi köze neki az egészhez? Ott a borbély, az amugyis szeret fontoskodni, p'áne hizelegve. Neki az a mestersége. De a borbély is hallgatott. A szabó a kenyerét csipkedte, a felsőrészkészítő keze még mindig a levegőben feküdt, kinyujtva, féluton a kanál felé. Mindnyájan alaposan megnézték a jövevényt. Ezért nem felelhetek.

Nem volt hétköznapi figura, az bizonyos. Vadászkalap ült hetykén a fejetetején, mert nem vette le, amikor bejött. Valami pléhi-jelvény volt rajta, zergeszakállal és fácántollal. Lábán sárga bőrkamásni feszült s feljebb kackiásan ugrott ki bricsessznadrágjának éle. Urias ötlözetét még csak emelte a gomblyukába tűzött vaskos, piros bazsarózsa.

Talán zavarta Rezicskát a négy fürkésző tekintet, mert stuccolt bajuszához nyult, azt simogatta, másik kezével pedig lassu mozdulattal levette a fejről a kalapot. Simára fésült, olajtól csillogó fekete haja volt.

— Beszélhetnék Babarciné nagyságot asszonnyal? — kérdezte újra s a kosztosok most bosszuságot éreztek a hangján. A »nagyságot asszony« szó is hatott rájuk. Nem is annyira a háziasszonyt érő megtiszteltetés, mint inkább az a következtetés, hogy finom, illetudó uriember lehet, aki így beszél. Most egyszerre mind a négyen felemelkedtek, amennyire az asztal megengette s félig ülve, félig állva a kenyaajtó felé kiáltottak:

— Mutter! Muuteer! Gyöjjön csak ki egy kicsit...

Babarciné kipirulva, szétzilált hajjal, fehér kötényben megjelent a konyhaajtóban. Szép szőke özvegy volt, teltkeblű, jó erős csipővel csak egy kicsit puhának látszott, mint a vaj, mint egy negyven éves asszony, aki kosztosaiból él.

— Alászolgája — rettent meg a küszöbön az idegen 'láttára. — Kit tetszik keresni? — kérdezte zavartan és hosszú lila ujjai-val szőke hajához nyult, hogy kicsit lesimitsa szétröpült fürtjeit.

— Azt hiszem, jó helyen járok — ismételte Rezicska és mosolyra huzta száját. — Engem Szabóné küldött ide, azaz ő ajánlta ezt a helyet—, azt mondja: itt meg leszek elégedve a kosztal, mert ez valódi házikoszt, nem olyan moslék mint amit vendéglőben raknak az ember elé. Szóval ebben az ügyben jöttem...

Babarciné arcán most megnöttek a piros foltok, úgy mosolygott, hogy kicsit kinyíllott a szája; s ahogy a küszöbön állt magas alakjával előredőlvé, úgy látszott, mintha maga is el akarna röpülni pajkos fürtjei után, amelyeket továbbra is vigan lengetett a konyhából beáramló ételszagu szél. S csak akkor szólalt meg újra, amikor Rezicska feléje indult, katonásan összecsapta bokáit és bemutatkozott: Nevem Rezicska.

— Nagyon örülnék, ha szolgálatjára lehetnék — mondta vi-gyázva minden szavára, hogy választékos legyen. — Az én főz-tömet — ha szabad így beszélnem — akárki megeheti, mert ná-lam nincsen, hogy valamit elspóroljak abból, ami beleváló, vagy hogy ravaszkodással csapjam be a vendégeimet, mint ahogyan azt számtalan helyen teszik; hogy, mondjuk, megfőzik a levest, az-tán, amikor a hus félig megpuhult, kiemelik és feladják hagymás felsálnak. Nálam ilyesmi nincs, én a lelkemet adom az ételbe, s ha tönkremennék, akkor sem tudnék másképp cselekedni, mert így szoktam meg boldogult anyámnál. Az uram is szerette sze-gény a jó polgári ételt, és én már csak hozzájuk is hü maradok. De itt vannak az urak — mutatott a kosztosokra — mondják meg ők, hogy megvannak-e elégedve. Itt van a Kémenczy ur — s uj-jával a felsőrészkészítő felé bökött —, ő jobb családból származ-ik, ő meg tudja becsülni az izes ételt, és hogy lekopogjam, hat éve eszik nálam. — Volt már valami, amit nem lehetett megenni? Mondja csak meg őszintén Kémenczy ur, ne röstelkedjen. Ha volt, volt, de én nem hiszem.

— Hát kérem, hogy igazságos legyek — szólalt meg a felső-részkészítő lassu hanglejtéssel, mint egy öreg bölcs és felállt — panaszra nem volt ok soha. Bár vannak emberek, akiknek mind-egy, hogy mivel tömik meg a hasukat, csak ne legyen üres. De tisztelettel kérem, tudjuk, hogy az ilyen emberek másban sem válogatnak túlságosan. Én voltam kérem Piávénál, ott szárított lóhust ettek az emberek, meg kérem olajban sült tengeri pókot és más egyéb francot, amit az olaszoktól eltanultak, de én soha nem nyultam hozzá az ily kutyának való ételhez. Én kérem Bács-kában nőttem fel, itt éltek jómódban a szüleim, én Piávénál is inkább kenyeret ettem hetekig...

— Szóval — akasztotta meg Babarciné rá sem hederítve a felsőrészkészítőre, akinek pedig még kedve lett volna beszélni, s állva is maradt, mert buta dolognak tartotta mindjárt leülni —

akárkit megkérdézhettek az urak közül, azt hiszem, mindegyik a legnagyobb elragadtatással szólhatna az én főztömről.

— Stimmel kérem — mondta a borbély élénken, de még hozzátette — részemről legalábbis, amennyiben az én nyilatkozatom ér valamit . . .

— Hogy nálam nem folyik porciózás s mindenki annyit ehet, amennyit akar, azt abból is láthatja uraságod, hogy fazékban adom föl a levest. Mondja meg a Koprics ur, hogy éhes maradt-e már nálam?

— A lakatos, akinek most fel kellett volna állnia és élénken tiltakoznia, lehajtotta a fejét és morgott valamit, mert nyilván nagyon éhes volt, és a legszivesebben kihajította volna gallérijánál fogva ezt a vadászkalapos majmot. De tiszteletlen viselkedését az asszony egy megbocsájtó legyintéssel intézte el, mintha azt mondaná, hogy bolond lyukból, bolond szél fuj.

— Annyit akarok csak megjegyezni még, hogy én úgy bának a vendégeimmel, mint családtagokkal. Ha Bauer ur kicsit másnaposan jön ebédre — most viszont a sápadt szabó hajolt mélyen a tányérja fölé — olyankor képes vagyok neki külön adni valamit: vagy citromos szardíniát teszek elébe, vagy egy korhelylevest, de igyekszem őt is kielégíteni.

— Jesszusom! — kiáltott fel azután rémülten és egyik kezével ismét a hajához kapott, míg a másikat a szívére szoritotta. — Most látom csak, hogy a leves egészen elhült, tisztára megfagyott rajta a zsír. Bocsnát, rögtön megmelegitem, tessék addig talán helyet foglalni . . .

. . . És nagy széllal kisetett a konyhába.

A borbély felugrott, széket kerített Rezicskának, aki előbb sorra bemutatkozott a kosztosoknak s csak azután ült le. Megköszörlölte a torkát: ehm, ehm, aztán végigjártatta tekintetét a szobán.

A sarokban ormótlan sublód terpeszkedett, tetején sárgarézcsattos, bordó plüssbe kötött album. Szép egyenesen feküdt a könyv, látszott, hogy gondos kezek minden takarításkor megigazitják, ha talán kissé elferdült volna. Mellette egy-egy porcellán figura állt; az egyik oldalon kisfiu szőlőskosárral, a másikon pedig egy rokokó baba, felfogott szoknyácskában, mintha éppen egy árkot készült volna átugrani. Ugy álltak ezek a tárgyak a megvakult sublódlapon, mintha egymásra és önmagukra is vigyázni tudnának.

Az asztal felett sok színben játszó üvegcsillár függött s egy karcsu bőségszaru, amelynek oldalába pirosposzsgás almákat és körtéket égettek bele, míg teteje gazdag szőlőfürtben végződött. A fal mellett rózsás divány állott, oroslánfejjel diszitett gömbölyű karpárnával, a másik szobába nyíló ajtó mellett pedig őrangyalos szenteltvíztartó. Alatta egy mosdó kifeszített törülközővel, melyre reggeli bölcseséget varrtak ki kacskaringós betűkkel.

A kosztosok lehajtott fejjel ültek, a borbély nagy buzgalommal az abroszt simogatta, a szabó szép, hegyes tetejű konyhót épített tányérjába a szalvétából, a lakatos pedig dühös arccal ette már a második darab kenyeret. Csak a felsőrészkészítő várta

tétlenül, hogy Rezicska végre megszólaljon és aztán ő is befejezhesse Piávénál abbahagyott történetét.

— Barátságos itt maguknál — szólta Rezicska. — Gondolom, egészen otthonosan érezhetik magukat.

— Á, fenét, — szerénykedett Kémenczy, mert nem akarta, hogy az idegen ur őt akármilyen jött-ment senkinek lássa, akinek minden jó. — Messze van még ez a barátságos otthontól. A koszt jó, arra nem lehet semmit mondani, de otthon? Hol van kérem a szegény agglégénynek otthona? Hol tudja az magát megtalálni? Pláne, ha valamikor jobb környezetben élt, mint én például. Azért mondom én mindig, hogy ha egy ember elmúlt harminc éves, annak okvetlenül meg kellene nősiülnie. Bocsánat, ez csak az én véleményem — igazította ki, nehogy az idegen találva érezze magát.

— Tudja az ördög, hogy jobb — felelte Rezicska, miközben a kalapjával játszadozott. — Én azt is megpróbáltam már, de pokol volt, mondhatom.

— A házasság lutri — jegyezte meg a borbély, de nem folytathatta, mert kinyílt a konyhaajtó és az ételfelhőben, virágos fazekával és szőke fürtjeivel bejött Babarciné.

— Azt hiszem, legjobb lenne kedves Rezicska ur, ha mi nem beszélénk olyan sokat, hanem maga is leülne velünk és mindjárt megkóstolna Babarciné kosztját. Jó lesz? — kérdezte még egyszer és kacagott. — Szabadna tudnom, mi a becses foglalkozása?

— Nyerges és mázoló — felelte Rezicska és közelebb húzódott az asztalhoz.

— Az szép mesterség — mondta az asszony. — Lánykoromban volt nekem egy udvarlóm, az is nyerges volt. Uri mester-ség az.

A kosztosok nem szóltak semmit, mert nagyon meglepte őket Rezicska egyszerű foglalkozása. Ki hitte volna, hogy iparos? Hozzá még falusi? Mert csak ott tanulhat egyszerre két mesterséget az ember. És aztán melyiket tudja? Egyiket sem, kontár lesz belőle, árrontó, léha fuser. Pedig olyan ez, mintha legalábbis gazdatiszt volna.

A párolgó aransárga levesből először Rezicska tányérjába merített az asszony, aztán a többiekébe.

*

Bolond alak ez a Rezicska — mondja a felsőrészkesztő társainak. — Ha elhúzzák a levesmarsot, akkor ő még sétálni megy. Nekem nincs kedvem a sétára. Majd kiszakad a gyomrom, Ő meg jó tízpercet járkal fel-alá a Fő-utcán. Szoknya után szalad-e ilyenkor, vagy csak levegőzi magát, a fene tudja.

A többiek nem szólnak semmit Kémenczy megjegyzésére. Tudják ők amugyis, hogy bolond ember. Sokszor megállapodtak már ebben azalatt a pár hónap alatt, amióta együtt eszik velük. Kiállhatatlan, pöfeszkedő fráternek tartják, aki talán röstelli is, hogy munkásember. Hogy aljegyző volt az apja, hát aztán? Lett volna ő is az, vagy ment volna kanonoknak.

Egyedül máskéül mindig, de ha megérkezik, virágot hoz Babarcinének. Szörnyen tud kedveskedni. Adja a finomat. Az meg

ugy odáig van vele. Nem mulik el nap, hogy meg ne említse azt az éjszakát, amikor éjjeli zenét kapott Rezciskától.

— Fekszem az ágyban, álom nélkül. Nem is tudom már, hogy mire gondoltam, hát egyszerre cincogást hallok az ablak alatt. Szép holdas nyári éjszaka volt, a rollót nem eresztettem le, mert nem tudok egész sötétben aludni. Felkelek s odamegyek az ablakhoz, hogy kinézzek. Hát egy egész banda ácsorog künn, éppen hangolják a hegedüket, Rezciska ur pedig halkán dirigálja őket, szép, hosszú borostyán szipkája mögül. Tudják, be kell vallanom, nagyon jólesett a figyelmessége. De azért szégyeltem magam a szomszédok előtt. Özvegyasszonyt hamar hirbe hoznak.

— Pláne még ilyen szép emberrel — hizeleg a borbély, mert tudja, hogy az asszonynak tetszik a vadászkalapos mázoló.

— Könnyű az ilyen hamiskártyásnak — szólal meg mogorván a lakatos, s az asszony már ki is fakad ellene.

— Hogy meri állítani Koprics ur, hogy hamiskártyás? Játsozott már vele, megcsalta már magát, elnyerte már a pénzét? — Egészen belepirul, de megbánja hevességét és így igazítja ki: — Nem mintha védeném, — Isten látja a lelkemet, hogy én magukat egyformán szeretem — csak nem bírom hallani, ha valaki igazságtalanságokat mond. Mit szólna hozzá, ha magáról is így beszélnének.

A lakatos csak a kezével legyint. Senki sem szól bele a vitába, Babarciné sértődött arccal megy ki a konyhába. Hallani csapkodását és veszekedését öreg, gyámoltalan apjával, aki reggeltől estig a konyhában ül a sparihert mellett és olvassa a bibliát.

— Maga is itt látatlankodik örökkön-örökké, bebüdösíti pipájával az egész lakást. Nem tudna elmenni sétálni ilyen szép időben, papa?

— A másvilágra, ugy-e úgy gondolod? Mert ott volna a legjobb már nekem. — Így dörmög vissza az öreg, aki valamikor vasutas volt, de hogy megözvegyült a lánya, összeköltözött vele. Nem nagyon férnek össze, az öreg megszokta a szabad életet. Egyik héten a brassói restiben ült, másikon a miskolciban itta a rumot. Ezt a szép szabad világot nem tudta pótolni neki a kisváros. Sokszor ment el panasza a szomszédokhoz:

— Ha legalább egy jó szava volna hozzám. De csak dul-ful, ha engem lát. Pedig ki másért küzdöttem egész életemben, ha nem ő érte? Hány éjszaka nem aludtam! Idegen világban járt velem a vonat, és én a szolgálat alatt is mindig rá gondoltam. Vettem neki ezt-azt, az egész stafirját én hordtam össze. De hát így van ez: vénséggel ver az Isten. Itt van a házam. Nemcsak, hogy élvezi most és nem fizet házbért, hanem ha meghalok, akkor végleg az övé lesz. Mit adhat egy apa még a gyerekének?

Most éppen a háznál tartanak megint, meg a stafirungnál. Az asszony hangján hallani, hogy sir.

— Ha nem tartanám itt magát ilyen emberségesen, akkor is megszolgáltam volna már, amit kaptam az örökös fölhánytorgatásaival Verje meg az Isten az ilyen életet. Nem elég, hogy idegenek cselédje vagyok, még maga is folyton macerál. Hogy nincs senki, aki megszánjon engem. Senki a világon . . .

Odakint a kosztosok ujságiukba merültek, csak a lakatos nézte ablakon keresztül a felhősödő eget és mintha önmagával beszélne, így szólt:

— Az Istenit ennek a vén embernek. Jó epéje lehet, hogy mindennap jut neki egy kis kraválra.

Ilyenkor Babarciné dagadt, kisírt szemmel ült az asztalnál. Hiába tréfálkoztak s röhögtek a kosztosai, nem enyhült meg egyhamar. A piros írók is eltűntek arcáról, szüke turtjei is megcsendesedtek s szomoruan lapultak homlokához. Kék szemei olyanok voltak, min: a tő amelynek partjain ég az erdő s a vörös lángok lila árnyakat vetnek a vízre.

Rezicska ma a szokottnál is későbbben érkezik. A többiek már a tésztnál tartanak. Babarciné könnyei a fekete-fehér mákosmeltt közé hullanak.

— Mi a baj szépasszony? — kérdezi Rezicska és lehajol hozzá, vállára teszi a kezét és egészen az arcába néz. — Már megint itatja az egereket? Tudhatná pedig, hogy nem áll jól magának a sirás.

Babarcinét erre mégjobban megrázza a zokogás. Már krárog belé és szipákol tőle s úgy ugrik fel az asztaltól, mintha megütöttek volna. Rádobja magát a rózsás diványra, hogy felsikoltanak a rugók, arcát kezébe temeti és keservesen sir tovább.

A kosztosok cihelődnek. A felsőrészkitő cigarettát sodor, mert így szokott az utcára lépni, a borbély szája szögletében a fogvájóval, a szabó zsebébe gyüiri az ujságot s megindulnak. A lakatos marad utoljára és nagy lármával teszi be az ajtót maga után.

Rezicska kimegy a konyhába, levest hoz be magának, — nem kell őt kiszolgálni, otthon érzi ő magát. Szép, nyugodtan megébédel. A tésztnál kicsit köhécsel, mert a mák marja a torkát. Aztán cigarettára gyújt, néhány cifra füstfelhőt enged a tarka csillár felé, akkor lassan feláll, odamegy a diványhoz és leül. Nem szól mindjárt az asszonyhoz, csak gyengéden, finoman megfogja a kezét. Az asszony erre kicsit megenyhül. Néha ugyan megrázkódik Rezicska keze alatt, s erre mintha valami mulasztás jutott volna eszébe, vagy egy újabb sérelem, ismét felzokog. Így vannak kis ideig.

— Nem szabad sirnia — na, nem szabad — mondja aztán Rezicska gügyögve, mintha gyereket csitítgatna. — Rezicska bícsi nem szereti a nénit, ha sir. Nem ám. Csak szépen tente baba, tente

Ujjaival már az asszony hajában turkál, forró bőrét érzi, csoda, hogy nem gyullad meg tőle a selymes, puha haj. Az asszony ismét megrázkódik, de abbahagyja a sirást, hanyat fekszik s kimeresztí szemét a plafonra.

— Tudja Rezicska ur — szóal meg végre meggyötört hangon — én néha olyan egyedül érzem magam. Azt képelem, hogy a világ végén vagyok, sehol egy emberi lélek, elvesztem és már nem talállok vissza. Ilyeneket gondolok és a legszivesebben meghalnék. Istenem, minek is éljek én? Kiért, minek? Nem siratna meg engem senki.

— Ilyeneket aztán ne mondjon, — s Rezička mérges arcot vág. — Azért mert egy kicsit összerugott az öreggel, még nem kell mindjárt meghalni. Előbb neki kell elmennie a másvilágra. Egy reggel majd kimegy a konyhába s ott fekszik az öreg, feje alatt a bibliával. Akkor hiába költögeti, hiába kiáltja oda, mint mikor jóban vannak: Szubotica, Bajmok, Bogojevo, Dalja, az öreg a bajusza végét sem mozdítja meg. S akkor — maga szabad lesz. Nem lesz aki szekálja, azt teszi, amit akar, úgy él, ahogyan akar. Majd meglátja. Még meg is siratja szegényt, mert nem rossz ember ő, csak vén már, égne a csontjai és kiszárad a torka, ha nem macerálhat valakit.

— Most pedig hallgasson ide. — S úgy felcsillan Rezička szeme, arca úgy ragyog, mintha valami nagy örömhirt akarna ujságolni. — Látja-e milyen szép nap van máma és még hozzá vasárnap? Jöjjön máma velem és meglátja milyen jó kedve lesz. Na, mit szól hozzá?

— Jaj, nincs nekem kedvem semmihez, legszívesebben lefeküdnék és aludnék egy jó nagyot. Magának is akad biztosan okosabb dolga. . . — Kelletti magát az asszony, de már mosolyog.

— Ne tréfáljon velem, — adja a sértődöttet Rezička. — Ha röstelli magát velem, az más. Akkor egy szót sem szóltam. De amikor én kérem ezt magától, mert nekem sincs senkim és nekem is jól esnék együtt lenni magával, akkor láthatja, hogy nem csak azért hívom, hogy megvigasztalódjék.

*

Csakugyan szép nap ez a mai. Szeptember van, a fák már rozsdavörös színben játszanak, hullanak már a levelek is, de erősen süt még a nap. Babarciné világos ruhában ül a kocsmakertben, nyakára valami csikos selyemkendőt vetett, széleskarimájú szalmakalap van a fején és nevetgélve hallgatja Rezička huncut tréfáit. Olykor hátra sandít, hátha valami ismerős figyel. Jaj, mit is szólnának az emberek, ha őt itt látnák Rezičkával szórakozni? Nem sokat időzik ennél a gondolatnál, mert jól érzi magát. Amióta az ura meghalt, rein volt vendéglőben. Kivel is ment volna? Nem hívta őt soha senki, hacsak nem a szörtemen felsőrész-készítő, aki többször mondta: — Egyszer jönne el velem a mutter — mert így hívják a szemtelenek, mintha ő valami vénasszony volna, — szóval: csak egyszer jönne el velem a mutter a bálba, úgy megtáncoltatnám, hogy egész éjszaka csak rólam álmodoznék. Régebben sokat megengedett magának Kémenczy, ha egyedül maradtak. Ugy kapkodott utána, mint a veszett. Rávert a fenekére és rángatta maga felé. Szerencsére belátta később, hogy ő nem olyan asszony, hogy vele nem boldogulhat.

— Bizony el van rontva az én életem is — sóhajtott Rezička és hátratólta fején a kalapot. — Nem így gondoltam én valamikor. Kétszáz hold földje volt apámnak és nagy szőlője. Még ma is megvolna, ha nem adta volna el, hogy hadikölcsönbe tegye. Nem jártam én sok iskolát, mert nem szerettem tanulni. Egyszer megcsuliztam a tanárt, mert nagy svihák voltak és akkor kicsaptak a gimnáziumból. Apám inasnak adott, hogy tanuljak mé-

gis valamit. Azt gondolta, hogy később vezethetem a gazdaságot. Egyik bátyám plébános Dorozslón, a másik végrehajtó Bánátban, én meg szatler vagyok.

— De maga nős is volt — szólalt meg Babarciné. — Régen elvált?

— Két éve lesz. Egy gazdag péknek a lányát vettem el a falukból. Szóval benősültem. Ugy vezettem az üzletet, hogy abban nem volt semmi hiba. Mert mi köllött? Eljárni a kocsmárosokhoz, itt meginni pár pohár bort, ott egy kis mulatozást rendezni, és mind nálam vették a kenyeret meg a süteményt. Az intelligenciával is jóbarátságban voltam, azok is nálam vásároltak. Jól ment az üzlet. De nem izlett nekem az az élet. Tudja a fene, csömört kaptam tőle, meguntam az asszonyt, meguntam mindent, egy szép napon elmentem, ott hagytam csapat, papot. Hát így volt . . . Közben harmincöt éves lettem.

Rezicska megegyeszer sóhajtott, de ebben a sóhajban nem volt semmi szomorúság, inkább valami egykedvű nemtörődomség. Koccintott a poharával s már mosolygott is. — Kisztihand — mondta és rákacsintott az asszonyra.

Babarciné hátravetette magát a széken, nyaka most megnyult, keble megfeszült, arca ragyogott és a szeme úgy csillogott, mint egy fiatal lányé.

— Istenem, hogy én mennyit beszélhetnék az én életemről. Hát az nincs elrontva? Azt hiszi: én valamikor ilyen életről álmodoztam? De jobb, ha nem beszélek, hiszen azért jöttünk ide, hogy elfelejtsük a bajunkat. S most maga az, aki elkeseredik? — Rezicska keze az asztalon feküdt, az asszony megfogta és megszorította. — Ne legyen szomorú.

— Szomorú az öregisten! — mondta Rezicska és elnevette magát.

Fejük fölött a vadszölőlugast színes pántlikákkal diszitették fel. Szüreti mulatságra készült a vendéglő, vagy arról maradt itt ez a sok tarkaság és farsangi hangulat. Enyhe szél kapott a levelek közé és messze az égen már derengett a hold. A cigány akkor kezdte hangolni a hegedűjét a söntésben és ki-kikacsintott a kertbe. Rezicska úgy tudott ülni, mintha vidéki földbirtokos volna, tele bugyellárisal, aki bejött a városba, hogy egy kis ricsajt csapjon. Fényes, cigányos képe volt, nagy díobarna szemmel, amellyel úgy tudott hunyorgatni, hogy beszélnie sem kellett, szeme mindent megmondott. Vastag, fekete ujján nagy, korállköves gyűrűt hordott, mellényzsebéből kilógó óraláncát ezüst csikófej diszitette.

— De tudnék most mulatni — ragadta meg az asztal szélét Rezicska, mintha fel akarná kapni, hogy a földhöz vágja. — Ugy meghegedültetném ezt a bandát, hogy megemlegetnék.

— Az Istenért! Ne csináljon bolondot — ijedezett az asszony, de tetszett neki Rezicska szilajsága. Olyan éhesen nézte, mint egy szerelmes fiatal lány és csilingelt a szíve. De ugyanakkor tapasztalt asszonyiságával is lemérte a férfit.

— Csak azért is kedvem lenne a mulatáshoz — mondta cinikus röhögéssel Rezicska — mert éppen máma vesztettem el a helyemet. Nem tudom, hol és mikor találok másikat . . .

— Jesszusom — sikoltott Babarciné. — És ezt csak így mondja?

— Hát, hogyan mondjam. Sirva, jaigatva?

Az asszonyt akkor már nem lehetett felvidítani, csinálhatott Rezicska amit akart. Az szinte duzzogott, mint a gyermek, akinek ajándékot ígértek, de becsapták, nem adtak neki semmit. Hiába simogatta a kezét Rezicska, hiába intette oda a cigányt, aki elhuzta azt a nótát, hogy: Szerelmes vagyok én szépasszony magába — semmi sem használt. Kicsit úgy érezte magát Babarciné, mintha berugott volna attól a két pohár sörtől, amit megivott, s ezért káprázott a szeme és látomásai voltak, mint valami iszonyu álomban. A lábasok, fazekak, amelyekben naponta otthon kevergette az ételt, óriásira nőttek, s most ideálltak elébe, főzőkanalas kezükkel fenyegették és vigyorogtak a félelmén. Otthoni ételszaggal telt meg körülötte a levegő, de oly erősen, hogy szinte fuldoklott. És a kosztosok valamennyien kórusban kiáltották feléje:

— Mutter, a kirelajzumát, mi lesz azzal a levessel?

*

Semmi különös nem történt azóta, hogy a vadászkalapos mázoló kiesett munkájából. Minden délben pontosan megjelent, amikor a többiek már megették a levest éppugy, mint azelőtt. Udvariisan köszönt Babarcinének és megkérdezte a dörmögő lakatos-tól, hogy van-e valami újság a politikában?

De Babarciné, aki az utóbbi időben egy különös változáson ment keresztül, egyszer ingerülten rászólt a fityűrészve érkező Rezicskára:

— Most már igazán jöhetne korábban, hogy ne kellene külön kiugrálnom a konyhába. Sétálhat eleget egész nap, nem kell pont délben végigjárnia a kőrutat, amikor minden rendes ember asztalhoz ül.

— Így szoktam meg, kezécsókolom, mit csináljak? — felelte Rezicska.

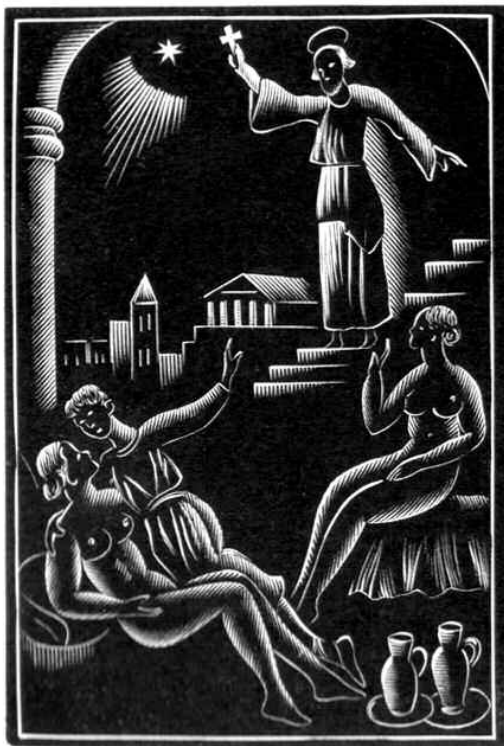
— Hát szokjék le róla! — vetette oda ingerülten az asszony, és kezében megremegett a tál a barnára sült vagdalt-hussal, arcáról eltűntek a piros foltok és kék szemét bevonták a könnyek.

— Mutter, ne csináljon színházat — szólalt meg a lakatos gorombán, de ezt Babarciné már nem hallhatta meg, mert addigra már a másik szobában rázta a kegyetlen zokogás. A felsőrész-készítő ment át megvizasztalni.

Rezicska gyorsan megette az ebédet és sértődötten elment. Akkor kijött Babarciné a hálószobából, megállt a kosztosok előtt és széttárta karjait, mintha el akarna repülni, majd így szólt:

— Nem tudtam már türtöztetni magamat. Hogy valaki ennyire tapintatlan legyen, mint ez a lakli ember, az már mégis csak sok. Kérdeztem én egy szóval is tőle, hogy mikor fizeti meg a hitelben evett ebédekét? Mit gondolnak, megkérdeztem? Egy szóval sem. Ő mondta: ne féljen, nagysád, nem vagyok én az az ember, aki nem fizeti meg az adósságát. Én uri nevelést kaptam.

— Hát ez az uri nevelés? Szép, mondhatom! Mert én nem úgy vettem őt, mint idegent. Én családtagnak tekintettem — és ismét könnyek jelentek meg Babarciné szemében s hangja reszketett. — De az is volt a baj. Most már tudom, hogy az volt a baj. Jól van, munkanélkül maradt. Mással is megesis, de ez nem is törte magát, hogy keresetet találjon. Ez csak mindig a kávéházban szeretne ülni és verni a kártyát az asztalon. Azért is van olyan hosszú körme . . .

A kosztosok meglepetten néztek az asszonyra tányérjukról. A lakatosnak tátva maradt a szája a csodálkozástól, a borbély pedig úgy kimeresztette a szemét, mintha megakadt volna egy falat a torkán és fuldokolnék. Hiszen ugyanezt mondták ők is nemrég a bőrkamásnis ficsurra, s akkor hogy védelmébe vette az asszony. Nem lehetett tőle napokig jó szót kapni. Mi történhetett vele, hogy így megváltozott?

— Csak egyszer mondta volna — folytatta magából kikelve az asszony — nézze nagysád: én segítek magának. Nekem úgy sincs más dolog, hát eljövök már reggel ide, megveszem a mészárosnál a húst, a piacon a zöldséget s főzeléket, felvágom magának a tüzelőt, mért én tudom, hogy milyen az özvegyasszonyok sora, én tudom, hogy milyen az, amikor nincsen férfi a háznál, nincsen senki, aki védelmébe venné a tehetetlen, gyöngé asszonyt, hadd szabaduljon el maga is kicsit nagysád a spórherdt mellől . . . De ilyesmi nem jutott eszébe a drágalátos uriembernek!

— Szépen is nézett volna ki Rezicska pörge kalapjával, szattyorral a karján — kockáztatta meg az ellenvetést gurgulázó hangján a borbély. — Pláne még, ha el is mosogatott volna ebéd után . . .

Mindnyájan nevettek a jó közbeszóláson, csak Kémenczy, a felsőrészkészítő állt fel az asztal mellől, és miután megtörölte száját a szalvétával, mintha szónoklatba kezdene, ezeket mondta:

— Én a magam részéről tökéletesen osztom a Mutter véleményét. Rezicskától elvárhatta volna a figyelmet, — különösen most, hogy egyéb dolga sincs. Mert az élet nem abból áll, kedves barátaim, hogy az ember cigánybandát visz az ablak alá és sétapálcával verdesi a lábaszárát. Magam is jobb családból származom, de nem lennék képes ilyen érzéketlenségre . . .

— Olyan kedves voltam hozzá, mint egyikükhöz sem — szakította félbe a felsőrészkészítő tempós beszédét az asszony. — Aztán az az éjjelzene is . . . Hát nem úgy viselkedett, mint akinek komoly szándékai vannak? Feleségül akart venni, tiszta, világos, hiszen nem egyszer tett nekem erre célzást. Amikor ott bent, a másik szobában leült mellém és vigasztalt, hajamba furta kezét és olyan szavakat suttogott a fülembe, ilyeneket csak menyasszonyának mond a szerelmes vőlegény. Hiszen nem vagyok én tizenhatéves, tudom, hogy mi mire megy . . .

— Aztán magának ez nem is tetszett? — kérdezte gunyosan a lakatos.

— Persze, hogy tetszett. Ezt hiába tagadnám. Mert ne gondolják, hogy olyan nagy öröm az én életem, hogy azon már nem is kell javítani. Ne gondolják, hogy én boldogságomban állok haj-

náltól délig a konyhában, s amikor már mindenkit kiszolgáltam, akkor egyedül maradok a négy fal között a pipázó öreggel, akivel még csak egy okos szót sem válthatok. Nem vagyok még öreg-asszony, de már rámférne egy kis nyugalom és békés élet.

A felsőrészkesztítő helyeslőleg bölintott, mondani is akart valamit, de miután lassu észjárású ember volt, nem készült el mindjárt a beszédével, s ezért csak nézte az asszonyt, aki kipirultan állt, szőke hajával, amely az arcába futott, kék szemével, amely most riadt volt és megsötétedett, mint borus időben az ég.

— De hát mit kezdtem volna egy olyan emberrel, aki elvesziti a munkáját? Dolgoztam volna én helyette, ettem volna ingyen, amíg ő a kávéházba hordja a pénzt? Szép ember, uriember, csak hogy az nem minden, abból még nem lehet megélni. Pedig neki csak ilyesmi lehetett a célja, elcsavarni a fejét a szegény özvegynek, aztán hadd kinlódjék tovább a jó bolond . . .

— Bocsánat, hogy közbeszólok — állította meg a borbély Babarciné panaszát. — Megkérte az az ember a kezét?

— Erről nem beszélt határozottan, de látszott rajta. Az asszonyok megérik az ilyesmit. Már az első napokban láttam, hogy mi a szándéka. És mirevaló lett volna az a nagy dörgölődés, a hízélgés, a sok kiszíthatand nagysád, meg az éjjelzene? De hiszen csak rá kellett nézni, ott volt a szemében, hogy kedvel engem.

— Ez még nem bizonyíték, ne haragudjék — szólalt meg Kémenczy. — Lehet, hogy félreértésről van szó, sajnálom, hogy nem tisztázhattuk Rezicska ur jelenlétében. Meglehet, hogy más fordulatot vett volna a dolog.

Már közel volt az idő, amikor munkába kellett volna mennők a kosztosoknak, de erről most valamennyien elfeledkeztek. Babarciné úgy állt előttük, mint a vétkes angyal, akit kiűztek a paradicsomból, hogy örök boldogtalanságban és kinlódásban éljen.

S akkor egészen váratlanul kinyílt az ajtó s Rezicska ur lépett be, vastag szivarral a szájában. Szinte kővéválva néztek rá a kosztosok, Babarciné pedig meg akart fordulni, hogy a konyhába menjen.

— Eljöttem kiegyenlíteni a számlámat, nagysád. — Még dél előtt sikerült munkát kapnom, majdnem még egyszer annyi fizetéssel, mint a régi helyemen és most előleget kértem.

Többet nem mondott, hanem kivette monogramos szattyánbőr tárcáját és ropogós százasokat olvasott le az asztalra. Babarciné előtt megfeketedett a világ, mintha a pokol tornácára lökték volna a bámész kosztosokkal együtt, ahol hatalmas kondérokban rotyogott a husleves, meg a babfőzelék, a vagdalt hus, párolt káposzta és minden étel, amit életében főzött és ő csak állt fáradt lábával és vigyázott, hogy a roppant edényekben ne égjen oda a rántás, ne kozmásodjék meg a főzelék s így kellett állnia itéletnapig.

De Rezicska ur minderről nem vett tudomást, illedelmesen elköszönt s mire a kosztosok magukhoz tértek, addigra ő már az udvaron fújta a füstöt és formás zöld kalapján hetykén billegett a szürke vaddisznósörte.

BRAHMS

*Falusi szinpad, ócska függöny,
a díszlet: zöld-léc, örökzöld, bükköny,
a fény sápadt.
Néhány cigány s két ur a mester,
kotta nincsen, szomorú orchester,
de orchester.*

*Brahms a műsor, szédületes iram,
hurok feszülnek s vadság, ami van
ázsiai lányban,
most részeg halál; dülöng, nyavalyog,
majd kuszik, bokázik, zug, kavarog,
dobbant s megáll.*

*Buja, kinyitott, nagy magyar virág,
milyet még nem is látott e svihák
magyar szükség.
Aranyzinóros csizma, pártá!
Egyszerre élet s halál felváltva,
a két lába.*

*Falusi szinpad, ócska függöny,
a díszlet: zöld-léc, örökzöld, bükköny,
a fény sápadt.
Néhány cigány s két ur a mester,
kotta nincsen, szomorú orchester,
de orchester.*

BENCZ BOLDIZSÁR

Szép buzánkban verebek

*Mint botló cigány a zene közben,
ha nikkeltálcán rézfillér csörren,
hajlong szépen, —
lyukas garasért mérjük a lelkünk
s méltóságunk. S mit szabad még mernünk? —
Csak bókolást.*

*Megjárta itt is bölcs Zarathusztra,
jog-üvöltőknek maszlag a jussa,
sirdomb, avar . . .
De kell a kenyér, mérem a lelkem,
meghalok a legszebb gyermekemben,
fogyó magyar.*

*Mert holló vájja bogár szemünket,
verebek szemelik kenyerünket,
szép buzánkat, —
legyünk tán holló, legyünk tán veréb,
de turulnak lenni, — nem, nem, elég!
Tul nagy az ár.*

*Mint botló cigány a zene közben,
ha nikkel-tálcán rézfillér csörren,
hajlong szépen, —
lyukas garasért mérjük a lelkünk
s méltóságunk. S mit szabad még mernünk? —
Csak bókolást.*

BENCZ BOLDIZSÁR

F A V Á G Ó K

Mihály mégis odavette a gyereket. A távoli rokonság, melynek egészen homályos utjain maga Mihály is csak nehezen és csak bizonyos megalázkodások árán tudott átvergődni, valahogyan mégis segített neki. Jóakarata annyira nyilvánvaló volt és a mód, mellyel a gyerek örökbefogadását meggondolt, nem siető, de elszánt hajthatatlansággal lépésről lépésre előre vitte, hogy minden rossz szándékot vele szemben meggyőzött. Mire a gyereket házába vitte, az egész örökbefogadásról már alig esett szó. A községházán a hivatalos pecsét mellé egy keresztet rajzolt az íráson, melyben az állott, hogy Csikós Mihály kötelezi magát Tápai József becsületes, emberi fölnevelésére a polgári törvények értelmében, minek ellenében szülői jogok illetik őt. Mihály nem tudott írást. A háboru végéig egy nagybirtokon szolgált mint fiatal béreslegény. Ahogy a birtokot felosztatták, beszorult a faluba. A nagy, hangtalan szegénységbe. Huszonnégyben kiszolgált a katonaságot. Hazajöve megnősült. Az asszonya operáción esett át és tiz évi házasság után is gyermektelenek maradtak...

Miska az életet legalul kezdte. Favágó lett. A favágásban nem a munka a nehéz, bár erőfogyasztásban a legelső helyen állhat. Hanem a különféle emberekkel való érintkezés a nehéz. Sokat kell dolgozni, embertelenül sokat. De még többet hallgatni. Ez a nehéz. Csikós Mihály azonban nem válogathatott. Olyan szegény volt, akinek nincs szava sehol. A kereskedőnél mindjárt az új fűrész árát kellett ledolgozni. Vagy egy öl fával többet is vágott érte, mint az ára. Éhes gyomra a fizetéskor megcsikordult, de hiába. Mikor ezt az első alkut megkötötte, akkor csak a csillogó, zengő élű fűrészre gondolt... csak egyszer az legyen... Most van. Éhes és megkínzott, a lába remeg s a keze alig engedelmeskedik már, de itt a fűrész, dermedt ujjával utolsó erejét simogatja a vékony acélszalagba... Erőt érez benne. A szeme melegengeti...

Majd beajánlom a kocsmároshoz, mondta a kereskedő. És jóízűt nevetett.

A kocsmáros meg beajánlotta a községi urakhoz, egy poharazó, elégedett téli estén.

Szóvalan, csendes ember. Nincs vele semmi baj, mosolygott a kocsmáros is.

Miska a sok munkát nem bírta egyedül. Társat keresett. Talált is egy hozzá hasonló szegény embert. Nézd, mondta a társának, Nyilas Sándornak, mikor az a nehéz keresetet kevesellette szegények vagyunk...

Szegények, szegények, dohogott Sándor. Hát aztán?!

Hát aztán csak az... hogy hallgatás a nevünk!

Multak a ködös, fáradtságba merült napok s a fagyokba fedelkedő hónapok. Munkájuk annyi lett, hogy ahol csak tehettek, még meg is toldották a már ugysis sötétből-sötétbe vesző napokat. Szóvalanul dolgoztak egymás mellett. Ismerték az álmuk hosszúságát és a testük erejét. Reggel szinte együtt érkeztek és este is együtt támasztották a hideg, léghuzatos, sötét fáskamrák falához a fűrész és az elsúlyosodott fejüket. Napközben a némaságukban, a hallgató munkájukban valósággal egy testté váltak. Ha valami emberfeletti erő lemérte volna az elvégzett munkát, a csillogó, tiszta mérleg két fehér márvány lapján a fűrészpor szivdobogásnyi pontossággal ugyanannyi lett volna, de még a lehellet is. A feljűk dobott rossz szavak sem billentették volna meg a mérleget. Éltek és megélték. Amit az egyik jónak tartott, azt a másik elfogadta. Pedig nehéz volt a mérlegen lépést tartani. A Sándor hat gyereke lassan majd mind odalett. Tíz év alatt négyet temetett el belőlük. Már csak a két legkisebb leányka volt meg. Mihály segített a temetésben. A keresztek egyúttal faragták meg. Jó, erős bükkfahasábokból. Aztán tovább hallgattak és tovább dolgoztak. Mit lehet itt beszélni?... A munkájuk olcsó volt és jó. Az évek mélyén egész erdőket fűrészelték fel. Az olcsó munkájuk melegénél tanultak a gyerekek az iskolában, a községházán a költségvetésben az ő munkájuk adta a megtakarítás rovatot és a kocsmában is több volt a vendég a jól fűtött ivóban, itt is ők

adták a meleg többletet... Fogytak az erdők és nőttek az erdők. Fellegek usztak az égen és néha havazott, néha ólmos eső esett. Udvarról-udvarra járt a két favágó. Sárban és csikorgó jégen. Vállukon vitték a fűrészbakot, jobbjukban az élesre köszörült fejszét. Betartották a néma szövetséget. Hallgattak és dolgoztak Olcsón és jól. Soha se ingadozott a mérleg. Ennyi az enyém s tied se több... Sándornak fogytak a gyerekei, Mihálynak meg nem is volt. Melyik a kevesebb?... Mihály keresztjén nem voltak nevek. Sándorén voltak. De ez csak mind: szó... Semmi a mérlegen, ami ott roskadozik a letarolt erdők tiz évnyi mélységében...

Mikor Sándor kis legénykefiának ácsolták a keresztet a kiválasztott, kemény bükkfahasárból, akkor szólalt meg az örökbefogadás dolga Mihályból:

Elfogadom a Tápai Jóskát.

Értem... mondta Sándor. S akkor kicsibe mult, hogy el nem sirta magát.

Se anyja, se apja nem volt a gyerekek. A jó Isten tudja, hogyan élt meg. Néha nem kellett egy rokonnak se. Tél idején mikor a faluvégi házacskákból a hideg elvitte az utolsó falat kenyeret is, bizony jónéhányszor kitették az uccára. Félholtan szedték fel... Tudták, hogy kinél volt a gyerek. De azt is tudták, hogy akinél volt, az tulajdonképpen jót tett a gyerekekkel. Nem akarta, hogy a szeme előtt pusztuljon el. Hát kitette az emberek szeme elé... Mert az emberek azért mégis csak emberek. Néha megtörnek az élet keresztje alatt. Ki ezért... ki azért... De a kis Jóska még se pusztult el. Mindig akadt valaki... És ime most, hideg utja jó irányt vett. A Miska indult el feléje. Komolyan, alig szólva indult. Kezdetben ruhácskákat vett neki, majd szoktatásképpen el-elkeréte magához egy-egy nehezebb hónapra. A gyerek legközelebbi rokonai előtt megalázta magát gyermektelensége bélyegével. A távolabbiaknak ajándékkal kedveskedett. Mindezt lassan, éveken át cselekedte. Tudta, hogy az ő dolgának ára van...

Maga a gyerek nem sok érdeklődést mutatott iránta. Szegényke megszokta a sorsát. Más ház, más kenyér. Minden jó volt neki. Szótalanul jött és szótalanul elment. De Mihály nem csüggedt. A gyerek nem tehet róla, hogy nem szereti őt. Szépen, kézenfogva visszavezette azokhoz, akiknek több joguk volt hozzá. A felesége szava is többször sebző volt:

Ugyan hagyd... hát nem látod?...

De Miska mindent látott. Látta a felesége szomorúságát is. 'A büszkeségét... Ott volt az asszony szíve mélyén a különös fény. A megbántottsága, hogy nem lehet gyereke.

Te olyan jó vagy, Julis... szólt ilyenkor Miska. Te megmaradtál nekem. Pedig a főorvos ur kétszer is azt mondta: sajnálom, én mindent megtettem... de itt csak csoda segíthet... Látod Julis, az a szegény gyerek is így van. Hát kit szeretne az, mondd meg!... Hanem téged, téged szeretni fog!

Közben Sándor eltemette a lánykát. Majd végül rákerült a sor utolsó, kisebb fiára. Akkor úgy látszott, hogy Miska egyedül marad a favágással. A kis fiu keresztjét egészen Miskának kellett megfaragni. En nem faragok több keresztet, mondta Sándor. Elég volt. Ezt sem tudtam volna. Köszönöm Miska, hogy megtetted. Négy halottam van immár.

Nem is kell Sándor, mondta Miska. Ez volt az utolsó. És még van két gyönyörű kis lányod. Hanem mondok valamit. A rokonok beleegyeztek...

A Jóska a tied?! Vállalod?...

Az enyém... Vállalom. Megkérlek, légy a tanum. Te légy az én tanum.

Másnap a két favágó kalaplevéve hallgatta a törvény szavait... Csikós Mihály Isten és ember előtt vérévé fogadja Tápai Jóskát...

Isten és ember előtt! — rebegte Mihály.

Írja alá, tolta eléje a jegyző a törvény végzését.

Nem tudok írni, kérem alássan...

Hát akkor adja kézjegyét. Egy keresztet...

Miska előbb Sándorra nézett... Sápadtiszúrke, téli nap fénye szüremlett a hivatali szobába, ami a szemek számára alig adott világosságot. De amíg Miska nehéz, fejszecsapásokhoz szokott keze megjelölte az örökbefogadás életjegyét, Sándor úgy látta, hogy még messze van az ut vége és eltart egy kis ideig, míg a hosszú napi munka letelik... és a harmat hullani fog...

Kristály István

G Y Ó G Y U L Á S

... Mindig csak magadra gondolsz, gondolj ránk is
Galeide!

Ludolf Ursleu

Hat hónap telt el azóta. Semmit se csináltak, semmi olyat, ami az életnek színt és értelmet ad. Ahogy jól nevelt emberekhez illik, reggel-este megcsókolták Anyukát s Anyuka megsimogatta őket: Szervusztok gyerekek, jó reggelt vagy jó éjszakát... Karácsonykor karácsonyját állítottak, mosolyogtak, lefeküdtek.

Az asszony lassan összeomlott. Egy nagy beteg izgatva volna. fenséges és riasztó, akivel ébren kellett volna töltenie az éjszakát. — Szolgálni egy férfit, aki más — különb, szebb, nagyobb mint a többi, más a betegségében, a lelke háborgásában — erre vágyott: s ezt a keresztet boldogan viselte volna. Mindig szorongva félt az egyformaságtól. Boldogult édesanyja sokszor mesélte, hogy 'már gyerekkorában is, ha szerét ejthette, a tükör előtt állt — nagy, régimódi, ünnepeélyesen szép, álló tükör előtt, a »vizit szobában« — és ha mást nem, hát valami színes kendőt kötözgetett a nyaka köré. Ó nem hiúságból, — érezte később — csak mintha már gyermeklelke öntudatlanságával is a színes, a szép, a nem

mindennapos után vágyakozott volna. És most, millió és millió beteg van olyan, mint az övé... Mert így lehunytt szemmel hallgatni és eltűnni egy bőülű fotelban, mindenki tud. Ennél jobb volt, ezerszer jobb Vényen, a pusztán, elnézni órákhosszat a holdfényben villogó éjszakába, vagy hemperegni az éró buza közt. És várni valakit, aki még jönni fog... De most már nem jöhet senki. Mert ha jönne, akkor se tudna neki többé hinni. Mert tán igaz, hogy a lélek, ez a csudálatos öröm-szomorúság forrás, ez az ismeretlen partok felé zugó és örvénylő látatómeg, gyorsan kihül és kialszik. Hány éve van még? S akkor majd őt is, mint édesanyját, a hét vármegyére híres szép asszonyt, felöltöztetik. Az utolsó utra öltöztetik. Az életnek gyorsan vége, észre se vesszük. Hol is olvastá, hogy a harmincadik év után egyetlen éjszaka, rövid és sötét éjszaka az élet. És nála már megkezdődött ez az éjszaka. Hogy jöhetne hát most még valaki, hogy álmodhatnék még egyszer a fehér hajóról, s hogy indulhatnának első utjukra, mint azon az ákácillatos májusi alkonyaton, mikor először kapták el egymásról a szemüket...

Gyakran elnézte Ferit, ahogy olvasott. Néha felgyöngyöztek a nagy csendben Musset szavai:

Je voudrais vivre, aimer, m'accoutumer aux hommes

Et regarder le ciel sans m'inquiéter. Je ne puis...

S aztán újra csend lett. Csak az ő szája körül kavargott valami gunyos mosolygás: ez lett hát a nagy álmodozásból?... Hány-szor emlékezett vissza élete legtitkosabb perceiben arra, mikor először maradtak egyedül a Velence felé rohanó expressz-vonaton... Akkor ébredt fel benne először a bizonyosság, s azóta sem hagyta el, hogy az a *másik*, az első — a darabos, kemény ember *jobb* volt, mint ez a problémás, finom és halk álmodozó. Az élet kegyetlen s a szellem örömei... De mit érne lázadozni örök törvények ellen?

Már sétálni se jártak együtt, mert már nem volt mit mondanok egymásnak.

Feri, ha egyedül maradt otthon a nagy lakásban, félve, aggodva, hogy mégis megláthatja valaki, irni kezdett. S olykor Musset és de Vigny után ezt olvasta:

»Az öröm teljessége szakadt reájuk. Két kis féregként ültek a végtelenség partján és egymást nézték...«

Nem áltatta magát. Sokféle kulturán kifinomodott ízlésével megérezte, hogy minden esztétikai érték nélkül való, amit ír. De mégsem dobta el. Mert azt is érezte, hogy velük indult el a vezeklés útjára. Egy ilyen tisztuló, magányos órájában megirta a másíknak, hogy leszámolt önmagával s visszaadja néki az asszonyt:

»Nem akarok hazudni e nagy fordulónál. Ha biznék benne, hogy el tudom tőled venni, felkészülnék a nagy bajvívásra és elvenném. De bizonyosan tudom, hogy csak úgy élünk egymás mellett, boldog, felejtető jóérzés nélkül, s lassan gyűlölni kezdjük egymást. Ő már gyűlöl is engem, s minden joggal. — Bocsánatot se kérek tőled. Nem azért, mert a betegnek kimélet jár, ez *mellékes*. Hanem azért, mert nem érzem magamat bűnösnek. Még abban az

értelemben sem, ahogy ezt a veszedelmes szót gyakran használják. Azt se mondom, hogy kár volt vele találkozni. Nem! Életem legszebb percei azok voltak, mikor egymásra találtunk. Az életben kevés a teljes öröm, de ez az volt. Későn támadt, de teljes szerelem. Ha csend van, mindig hallom első szavait:

— Mi mindnyájan, a vényi erdő és a vényi égbolt is, úgy fogunk mosolyogni, hogy maga meggyógyuljon...

Mert az a legszebb benne, hogy olyan finom, mint a sevresi porcellán. Jó lett volna vele! Te erős, egészséges ember vagy elviselted volna, talán nem is éreztéd volna a megpróbáltatást. De így... Csak sötét, értelmetlen gonoszság lenne, ha továbbra is magamhoz láncolnám. Bár Te a formák szerint már szabaddá tetted, s én most már az anyakönyvvezetőhöz vezethetném. Tudom: nem mondana nemet, felöltöznék abba a ruhába, melyben először láttam, és mosolyogna is. De ez már csak forma, ami szabad. A szíve azonban már nem lenne a régi, minthogy az enyém is egyetlen nagy tiltakozás. Gyere hát és vidd magaddal. Vidd, mert vár, nagyon vár, mert téged szeretek.

Utána leragasztotta a levelet, s gyorsan megcímmezte: Mérő Istvánnak, Pusztavény. Majd kettőt csengetett az inasnak.

— Ezt a levelet vidd azonnal a postára s add fel — szólt hozzá, mikor belépett.

Am alig hogy leért a villa ajtajához, feltépte az ablakot s utánakiáltott:

— István, gyere vissza!

— A levél címzését akartam még egyszer megnézni — mondta félig mentegetődzve, amikor visszatért.

— Itt van — adta vissza, átfutva a címzésen. — Menj, siess!

A kandallóhoz támolygott s belerogyott a karosszékek egyikébe. A kis asztalkán ott heverték elhagyottan a kéziratái. Utánuk nyult s lapozni kezdett bennük. »Hol az én kezemből a mágnes, mely elfelejteti a halált? Szegény, hideg, halálos kezek...« — olvasta hangosan az egyik bekezdést. Utána réveteg nézéssel földre ejtette a papirlapokat.

Mária fényes fekete bundájában ekkor lépett a szobába. Nagyon szép volt e pillanatban. Ahogy nesztelenül megállt az ajtóban, szánakozó mosoly játszott, küzdött elszomorodott ajkai körül.

— Jó estét! — mondta.

Feri felriadt.

— Hallottad? Mit hallottál? — tudakolta zavart arckifejezéssel.

— Eh, mit hallottam volna? Nem érdekelnek a monológjaid — válaszolta Mária.

Levetette bundáját, leült s rágyújtott egy cigarettára.

— Milyen szél van odakünn! — jegyezte meg — huh, milyen szél! — Anyuka elment Ilka nénihez. Nyolcig nem is jön vissza.

Szavai után nagy, fojtott csend támadt. Mária felállt, beletörte cigarettáját a hamutartóba s a könyvszekrényhez lépett. Így háttal állva, s egy könyvben lapozgatva, csak úgy mellékesen vetette oda:

— Holnap estére páholyunk van az operában. Lacika lepett meg! A Sándor-utcában, találkoztam vele. Megkérdeztem, hogy miért nem jön fel? Ugy fuj a szél, s maga csak örülne néki.

A férfi felé fordult, de az lehunyta szemmel hallgatott.

— Olyan kedves volt Lacika, ahogy szabadkozott. — Folytatta. — Azt mondta, hogy nem jöhet fel, s csak véletlenül vitte arra az utja... És belepirult a hazugságba. — »Igaz, majd elfelejtem — mondta — holnap Aida megy az operában... kaptam egy páholyjegyet, elhoztam magának... maguknak... Én is ott leszek, ha megengedi« — s elfutott.

Feri hallgatott. Az asszony törte meg újra a rájukszakadt csendet.

— Eljössz?

— Nem.

— Miért?

— Nem érdekel az opera.

— Eh, mi érdekel már téged?

Bosszusan cigarettára gyujtott. Egy szippantás után azt is eldobta.

— De mondd: mit csinálsz egész nap idehaza? Hát élet ez néked? — kérdezte.

A férfi messziről ránézett. Azután minden szótagot külön hangsúlyozva, válaszolt.

— Semmit. Sok a dolgom. Leszámolok önmagammal.

Elhallgatott. Mária megrettenve kapta fel fejét.

— Mit mondasz?

— Ne ijedj meg — nyugtatgatta — Nem a halálról van szó. hanem az életről. Menteni akarom, amit lehet.

— Az a szerencsétlenség, hogy mindig magadra gondolsz — válaszolta Mária.

— Tévedsz. Most, hogy nem gondolok már magamra, most kezdődik a menekülés.

— Eh, már nem is akarlak megérteni.

Ferit nem sértette a kemény, bántó, ingerült hang. Nyugodtan válaszolt:

— Jól teszed, Mária. Nagyon komolyan mondom: jól teszed. Meg aztán nincs is ezen sok érteni való. A dolog nagyon egyszerű. Elvesztettem a játszmat. Vége van. Finita. Még csak nem is komédia. Semmi.

— Semmi, mert magad akartad.

— Ha legalább ezt akartam volna.

— Nem izgatnak a talányaid.

— Jó, hát hallgassunk.

Mária a könyvszekrényhez ment, s kivette azt a könyvet, amit éppen olvasott. Egy fiatal német író művét. Életről, nevelésről, ifjuságról, szerelemről. Az a határtalan vágy kinozta őt is, mely eltöltötte ezeket az ifjakat és lányokat. Az ifju és boldog öröme való emlékezés. A fehér hajó, mely eljött érte és itt letette.

Felpillantott. Feri állt előtte.

— Szeretnék valamit mondani.

— Tessék, hallgatom.

— Te harcolsz s ez szép. Álmatlan éjszakákon át várod vissza Istvánt.

Az asszony elfordította tekintetét.

— Ugy-e igaz? S ha én most haragudnék, a köre is haragudhatnék, mert a földre esik.

Kézirataiért ment, odahozta s az asszony ölébe tette.

— Még csak ezt nézd meg. Ezek a papirlapok a mi történetünkről szólnak. Engedj meg ezért a naivságért. Valójában nem tudom, mi értelme volt annak, hogy megírtam. De minek van értelme? — Leszámoltam. Most még csak a te bocsánatodat s feloldozásodat kérem.

Bováryné haldokló ajkát kenték meg így a szentelt olajjal.

Az asszony megdöbbsent alázatossággal emelte rá hirtelen tekintetét.

— És... és mit szólnál hozzá, ha István most hirtelen visszajönne? — kérdezte a férfi.

— Nem! — csuklott fel Mária hangja kétségbeesetten.

— No, igen, értelek. De ugy-e várod? Mondd, mondd meg, kérek. Nem lepsz meg vele. A szememben ugysis látom s én nagyon könnyen megnyugszom benne, hogy te elmész. Ezért is vesztettelek el. De ne hidd, hogy haragszom. Dehogy! Sőt én küldlek. Ereggy vissza, amig lehet.

— Hát csakugyan lehet? — remegett meg Mária a gondolatól. De nem szólt. Csak ajkai mozdultak meg.

— Miért ne? — folytatta a férfi. — Ő most is szeret téged. Olyan csendes, hallgatag emberek, mint ő, nem könnyen felejtik el a szerelmet... Meg aztán nem is én vettelek el tőle. Ami közöttünk volt? Mi az? Pár kába pillanat, szép szavak felhője, s nem hus és vér, ami feloldozhatatlanul köt össze. Hogy néha a testedig értem?... De sosem értem a véredig. S ezt jó tudni s végezni. Mielőtt minden elmérgesednék körülöttünk, s mi gyűlölni kezdenők egymást. Mert most még csak hallgatunk. De holnap... Ereggy vissza, amig mehatsz. És én — különben már irtam is neki

Mária felugrott. A kéziratlapok az öléből a földre hullottak.

— Nem, az nem lehet!

— De igen, lehet. Épp most délután. Iván az imént vitte el.

— Iván, találkoztam vele.

— Mérő Istvánnak. Pusztá-Vény.

— Mérő Istvánnak, Pusztá-Vény... Az asszony szinte visszahangozta a férfi nevét, akit valóban várt, álmatlan éjszakáin.

— Néhány nap mulva itt lesz. Azt irtam, hogy jöjjön, mert várod.

Mária nem szabadkozott többé. Csak épp megkérdezte még hogy vele mi lesz. A válasz, amit kapott, roppant nyugodt volt.

— Velem? Lényegtelen.

— És ez elég?

— Elég-e? Sok, a legtöbb, amihez ember érhet. Nyugalom. Én látom és érzem, hogy *más is van a világon*. És ez elég.

Az asszony szinte már áhitattal mondta:

— Csodálatos és érthetetlen.

— Lehet, de ne hallgass rám s akkor mindjárt megérted. Ereggy nyugodtan vissza, és ne hallj mást, csak az érő buza zizegését és hemperegi meg benne egy férfivel boldogan. Ez az élet. Csodálatos és érthetetlen.

— Majd hallani fogom a szavad.

— Arra fogsz gondolni, hogy *csak szavak voltak. Nem értek semmit, mert senkit se tudtak boldoggá tenni.* Engem magam meg majd elemésztettek.

Az asszony nem válaszolt.

Csönd lett, az elvégzettség csöndje. S ekkor messziről valami zaj hallatszott, lépések zaja. Anyuka jött vissza — gondolták mindketten. De helyette váratlanul István lépett be. Hogy jutott most ide.

Ott állt szótlánul. S ők is csak álltak. Végül is István törte meg a csendet:

— Anyánkhoz jöttem. Ő írta, hogy csütörtökön délután jöjjelek. de őt és hat között. Azt írta egyedül lesz itthon... Vagy nincs idehaza? Akkor megyek. — S már nyult is a kilincset után.

Az asszonyból egyetlen kiáltásba robbant a kétségbeesés. Feri remegve artikulálta, amit Mária mondani akart:

— Persze, talán már hazaért azóta... Ha azt írta... Majd megnézem, itt, a gyerekszobában...

Erre a szóra István megtorpant. Eleresztette a kilincset és lassan visszafordult.

— Igen, a gyerekszobában, — folytatta Feri — mert ott szokott ülni, ha stoppol vagy harisnyát köt. Most is, mint régen... És kíváncsi volt a gyerekszobába.

— Talán leülne. Biztosan fáradt...

— Köszönöm, nem vagyok fáradt.

— Talán a kabátját. Itt olyan meleg van.

— Köszönöm, megyek.

— De Anyuka rögtön itt lesz. És... és mi újság otthon?

István vonásai megenyhültek. Az ő volt édes asszonya otthonukról kérdezősködik.

— Semmi, mi lenne. Nyugalom van és békeség.

— Már április van...

— Igen, április vége.

— A föld már ünneplő zöld ruháját ölti. A cseresznyefák már talán fehérek...

— Igen, kezdenek virággam.

— S a Vendellő?

— Virágban áll.

Csendesen tovább beszélgettek. S a föld utáni vágy, a múlt és emlékezés észrevétlenül egymáshoz hajtította és újra összebékítette őket. Az asszony zokogva hullott férje erős karjába.

— Gyerünk István.

— No jól van, majd hazamegyünk, — válaszolt a darabos, kemény ember, mély, nyugodt hangján, s még az éjszaka elindultak.

Őszy Illés

Sztefánovity Svetisláv :

KÖNYÖRGÉS

*Ki minket szültél drága földanyánk!
hol régi harsogó szavad,
mi az, mi most oltalmat ad ?
Nem szólnak az angyalok karban át,
nem fujsz a kürtbe már magad.
Ki köszönti hát a hajnal harmatát?
Te szültél minket drága föld-anyánk,
de nem gondolsz ránk, nem vagy az anyánk!'*

*Tán csak lábad van
fáradhatatlan?
De jaj! szárnyad nincsen!
Biz csak a gyáváknak vagy te nagy vitéz,
ki a fergetegbe remegve miséz
kegyelemért.
De jaj, karod nem Atlasz ereje . . .*

Jön az éj és a vész belseje.

*Vagy csak gyors lábad van,
fáradhatatlan?
De jaj, szárnyad nincsen
s nincs, ki nekünk intsen
és ránk áldást hintsen.
Hol azelőtt kóló játszott,
köréd táncolt
forgó láncot,
harmat sem hull, mit se látsz ott.*

Lábaid gyatrák,
izmaid lemarták,
csizmád szükre varrták,
lyukasra kaparták.

Ezek utadon örökké visznek,
a sárral vagy te összefüzve,
nyomorgók, koldusok benned hisznek.
Éhségtől üzve,
futsz te a tűzbe,
piszokból bűzbe.

Vagy a dicsők közt akkor kapsz helyet,
ha elhagyod kivénhedt fejed?
S ha rádhullott a harcok bibor-vére,
följutsz majd a nap nagy szekérére?

Sirodra hallgatásod mutat,
mesélt róla sok, eltítkolt utad.
Jársz valahol a messzi vizeken,
zugó szél beszél róla nekem.
Hát ködbezárva fuldokol tova
a néma tejut üdvhozó lova?

Ne mondj nemet!
Ne hagyj el engemet!
Riadjon harsonád
a zür homályon át.
Ezüst harmatot
adj a tájra,
régén várja
már a regg-ara,
a Május zengő
énekkara.

Te szültél minket drága földanyánk,
de nem gondolsz ránk, nem vagy az anyánk!

Ford.: SOMORJA SÁNDOR

Vojvodina szerepe a szerbek jogérzékének kifejlődésében

A szerbek kulturális életének központja két évszázadon keresztül Magyarországon volt. Mialatt Szerbia a török iga alatt görnyedt és később is, amikor a mult század elején Karagyorgye vezetésével megindultak a felszabadító háborúk, a szerb irodalom és tudomány a Magyarországon élő szerbek között sokat fejlődött és erősödött, sőt ugyyszólván itt élt egyedül. A kulturközpont egyideig Budapest és Noviszád között oszlott meg, idővel azonban a súlypont egészen Noviszádra helyeződött át.

Vojvodinának nemcsak a szerb nép kulturtörténelmében van igen nagy jelentősége, hanem a délszláv jog kifejlődésében is. A szerbek zöme a XVII. század végén huzódott a törökök elöl az akkori Délmagyarország területére, ahol véglegesen le is telepedett. A letelepülés természetszerűleg a szerbek jogi helyzetének rendezését is szükségessé tette. Az osztrák császár, aki a törököktől elpusztított Délmagyarországot ismét benépesítette, erős határőrséget akart itt megteremteni, hogy megakadályozza a törökök újboli betörését a Habsburg birodalom területére. A déli részekre telepedett szerbek kiválóan alkalmasak voltak erre a célra és ezért az ő harcosaiból alakította a határőrvidéket. A szerbek az újabb török hadjáratokban állandóan híven harcoltak a császári csapatok oldalán és ennek elismeréséül különböző privilégiumokat kértek és kaptak a császártól.

A határőrvidéknek s a Vojvodinának szerepét a jugoszláv jogtörténelemben, érdekesen ismertette dr. Przsity Ilija beográdi egyetemi tanár. Tanulmányában, amelynek adatait e cikk keretében részben felhasználtam, rámutatott arra, hogy a Vojvodina területén élő szerb népnek, az eredetileg kapott privilégiumok ellenére is állandóan küzdenie kellett, hogy a császári intézmények és személyek tiszteletben tartssák azokat, mert minduntalan ki akarták őket

játszani. Privilegiumaik biztosítására, 1690-től az önkormányzatukat biztosító rendelet kiadásáig 25 nagygyűlést (szábort) tartottak, amelyek mindegyikén azt követelték, hogy rendezzék a szerb nép jogi helyzetét a Habsburg birodalomban és annak intézményeivel szemben. A vojvodinai szerb nép főleg az egyházi-iskolai önkormányzat érdekében küzdött sokat. Ennek az autonómiának a kiépitése volt a Vojvodina területén élő jogászok munkásságának legjelentősebb része. A valójában jogi téren folyó mozgalomnak igen nagy volt a nemzeti-politikai jelentősége. Az önkormányzatért folyó harc kifinomította a szerb nép jogi érzékét és igen sok népvezér került oda, hogy éppen e harc folyamán juttassa kifejezésre jogászai képességeit. Mindez nagy mértékben hatott ki arra, hogy a vojvodinai jogászkar különleges jelentőségre tegyen szert, s hogy a szerb nép legjobbjai éppen jogászai pályára menjenek. Ezt igazolja az a körülmény is, hogy igen sok jogászt Vojvodina határain túl is megbecsültek és tiszteltek. A vojvodinai jogászok Horvátországban, Szerbiában, sőt még Oroszországban is előkelő helyet vívtak ki maguknak, mint elméleti tudósok és tanárok, praktikus jogászok, törvényhozók, továbbá mint bírák, ügyvédek és közigazgatási tisztviselők. Ezenfelül sok vojvodinai jogász nemcsak a jog körében végzett fontos munkát, hanem irodalmi téren is.

A magyar és osztrák kormányoktól kapott privilegiumokat két csoportba osztja a szerző: az 1683—1699 évek közti osztrák-török háború idejéig kapottakra és azokra, amelyeket később adtak. Az első időszak 35 privilegiumot tartalmaz, amelyek közül az elsőt 1405-ben Zsigmond magyar király adta. Ekkor volt a törökök nyomása a legerősebb a szerbekre, és ekkor kezdődött meg a lassu beszívargás Magyarország déli részeibe, amely egészen 1646-ig tartott. A szerbek, különösen a mohácsi vészt megelőző időkben főleg a szerb deszpotáknak ajándékozott földterületekre jöttek be, ahol különleges kedvezményeket élveztek, mert a magyar királyok mindig bőkezűek voltak az idegeneknek adott privilegiumokban. Ezeket a szerbek éppen úgy megkapták, mint a korábbi századokban Magyarországba jövő német, francia vagy más telepések. A privilegiumok megengedték a szerbeknek, hogy az általuk lakott falvakban országos vásárokat tarthassanak, ugyanazokat az előnyöket biztosítva nekik, mint a szabad királyi városok lakóinak. A városok lakosságát különösen Zsigmond király igyekezett jogokkal felruházni, hogy támaszt találhasson bennük az oligarháknak ellen. A szerbek tehát a szabad királyi városok lakóihoz hasonló jogokat kaptak. Így mentesítették őket sok adótól, fogyasztásiadó és vámfizetéstől, egyéni szabadságukat is biztosították, kivonták őket a

vármegye igazságszolgáltatása alól, nem tartóztathatták le őket mások adósságai miatt, biztosították szabad vallásgyakorlatukat, és ami szintén nagyon fontos volt: megengedték, hogy saját bíráik ítélkezzenek felettük. Mindezek a privilégiumok csak azokra a szerbekre vonatkoztak, akik Magyarország területére jöttek, elsősorban a temesi és szörényi bánságokba. A Horvátországba való letelepedés ugyanis később történt, főleg a Habsburg-család uralomra jutása alatt. Az ide beköltözött szerbek jogait a muramenti Bruckban megtartott gyűlés és a későbbi császári privilégiumok biztosították.

Savoyai Jenő hercegnek a törökök ellen indított hadjárata alatt, amely 1683-tól 1699-ig tartott, a szerbek nagy szolgálatokat tettek a császári seregeknek. I. Lipót császár ugyanis azt a célt tűzte ki maga elé, hogy a törököket kiűzi Európából. Ez azt a reményt keltette a Habsburg birodalom területén élő szerbekben, hogy őshazájukat s ottani testvéreiket felszabadítják a törökök uralma alól. I. Lipót a szerbek szolgálatait meg akarta hálálni és ezért 1690-ben három, 1691-ben egy és 1695-ben szintén egy oklevelet adott ki, amelyekben a birodalma területén élő szerbek jogi helyzetét rendezte. A Habsburgoktól kiadott okleveleket és privilégiumokat azonban éppen maguk a császárok nem tartották be mindig és ezért a szerbek később a magyar országgyűlésekkel szentesítették őket. Így az 1790-1791. országgyűlés XXVII. és az 1792. évi X. törvénycikkely törvényesítette az osztrák császároktól kibocsájtott privilégiumokat. A két magyar országgyűlés által kiadott törvények különleges jogokat biztosítottak a Magyarországon területén élő szerbeknek. Elsősorban elismerték a szerb nép egységét, a szerb nemzetiséget, külön területhez való jogát, saját képviselői összeülését, érseke saját népéből történő választását, a megválasztott érsek szabad rendelkezési jogát, a templomok és kolostorok építése, valamint a püspökök kinevezése tekintetében. Az érsek nemcsak egyházi, hanem világi hatalmat is gyakorolt a szerb népen. A privilégiumok és a későbbi magyar törvények a templomokat és kolostorokat mentesítették az adófizetéstől s a katonai beszállásolás és katonai terhektől. Biztosították a papok jogát, t. i. hogy csakis az egyházi hatóság alá tartoznak, biztosították az érseknek és püspököknek a szabad kánoni vizitációt. A népnek megadták a teljes vallásszabadságot, a vojvoda-választásra való jogot, megengedték a régi Julián-féle naptár használatát, továbbá hogy saját tanácsaik alatt saját szokásaik szerint éljenek, végül nagy adókedvezményeket is biztosítottak éppen úgy, mint a régi királyoktól származó privilégiumok. A szerbek viszont kötelezettséget

vállaltak, hogy közvetlenül a császárnak rendelik alá magukat, hogy harcolnak a törökök ellen és azok betöréseitől megvédik az országot.

Ezen felül még egész sor közjogi okmány rendezte a szerbek többi ügyeit.

Amint látható, a szerbek azért kapták ezeket a kedvezményeket, hogy az országot a törököktől megvédjék. A Magyarország déli részén levő határörvidék létesítésének nem is volt más célja. A privilégiumok ellenében katonai szolgálatot kellett teljesíteniök, mert a császári kincstár zsoldot nem fizetett nekik az ország déli részének megvédéséért.

A kultúra fejlődésével, természetesen újabb nemzeti kérdések is felmerültek, amelyek rendezésre vártak. Ezeknek a követeléseknek az 1848. évi utolsó rendi országgyűlés tett eleget, amikor a XX. törvénycikk 8. szakaszában rendezi a szerb népi és egyházi közgyűlés (a szábor) kérdését. A törvénycikk elismeri a Magyarországon lakó szerb nép önkormányzatát iskolai és egyházi ügyekben és biztosítja nekik állami felügyelet alatt leendő fejlődését. Még nagyobb jelentősége van a magyar országgyűlés 1868. évi IX. törvénycikkének, amely az 1864—1865. évi szábor határozatait törvényesítve, törvényileg elismeri a szerb egyházi önkormányzatot, messzebbmenően, mint az 1848. évi XX. törvénycikk. Az 1868. évi IX. törvénycikk megengedi a mitropolia egyházi, iskolai és alapítványi ügyeinek önkormányzati alapon való intézését, rendeletek és szabályzatok kiadását és a szábor összehívását, Ugyanezzel a törvénnyel rendezték a szerbek és románok közötti szétválásnál felmerült ellentéteket, a szebeni román mitropolianak ugyanazokat a jogokat biztosítva, mint a szerbeknek. A papság kérdését is ugyanabban az évben királyi leirattal rendezték. A törvény felhatalmazása alapján szabályozták a szerb egyházi és iskolai önkormányzat szervezeteit, amit a száborok mind megerősítettek. A szerb egyházi szábor a vojvodinai és horvátországi szerbség körében igen nagy jelentőségre tett szert, mert ezt tekintették nemzeti képviselőtüeknek. A szábor-választásokat mindig nagy harcok előzték meg, s ezek még a parlamenti választásokon is tultettek. A szerb nép ugyanis egyházi és iskolai autonómiáján keresztül tudta legjobban megvédeni nemzeti egyéniségét s kifejezésre juttatni minden más nemzeti megnyilatkozását. Az egyházi és iskolai önkormányzat keretén belül szabályozták a megyéspüspökségek beosztását, a mitropolia melletti egyházi és nemzeti-iskolai tanácsokat, a szerb egyházi szábor választói rendjét, a szerb elemi iskolákról és felsőbb leányiskolákról szóló kérdéseket, a görögkeleti szerb pa-

pok, azok özvegyeinek és árváinak nyugdíjüggyét, a nemzeti egyházi alkalmazottak és tanárok nyugdíj kérdését és minden más ügyet, amely az egyházi élettel és annak hierarchiájával összefüggött.

A szabórok intézkedéseivel és a kiadott rendeletekkel sikerült egy különleges jogi intézményt létesíteni, amelyet a szerb nemzeti egyházi-iskolai autonómia név alatt ismertek mindenfelé. Ezekben az intézményekben azonban nemcsak a papság, hanem az egyházi szabóborba megválasztott képviselőik útján a legszélesebb néprétegek is képviselőlethez jutottak. Ez nagy jelentőséget biztosított a szabórnak, mely ily módon hatalmas mértékben járult hozzá a vojvodinai szerb nép jogérzékének kifejlődéséhez.

Lányi Jenő

SÜRŰ KÖDBEN

Sürü

*boldogtalanság van a szívemen,
tehetetlen vergődnek szárnyaím,
mért nem nyujtod felém kisujjadat
mért nem nyujthatom feléd a kezem,
te mindeneket egyként alkotó.*

*Elérhetetlen messze századok
ragadtak el, nincs hozzád érkezés,
nincs tőled többé soha indulás,
komor sötétszin baldachin alatt
a fájdalom rendeltetett nekem.*

*Lelkem szikes föld, vigaszra süket,
s e szörnyű föld sulyát ki viseli,
segítetek ti csillagok nekem,
a sürü ködben még megfulladok.*

*Lázás rezgéselem jeleit hagyom,
aléltnan várok rezonanciát,
erőm végső morzsaíval
ujjam hegyén
a fáklyát mégis én továbbadom.*

*S miként misén fekete áldozár
vörös borral kelyhet magasba tart:
felmutatom a versben életem.*

*Szétdarabolt, elrejtett, de pimasz
kukucskálóknak mindig érthetetlen
kétféleség egészbe teljesül . . .
Meglátjuk majd ki volt a katonább,
ha gesztusomra bezárul a kör.*

ARATÓ ENDRE

M E G J E G Y Z É S E K

BÜNTETŐJOG ÉS TÁRSADALOM

A büntetőjog társadalmi szerepéről érdekes előadást hallgattunk. Az előadást egy kitünő ideg orvos és pszichoanalitikus tartotta s azt fejtette, hogy a büntetőjognak, amely hivatalosan lemond a bosszu gondolatáról és bizonyos fajtájú neveléstudománynak mondja magát, emellett van egy másik, lélektani tevékenysége is és pedig a *tömegek pszichikai befolyásolása az uralkodó rétegek kívánta értelemben*. Érvelését azzal kezdte, hogy a büntetőjog mai módszere eredeti céljának, vagyis a bűnös megjavításának nem felel meg. A bűnözők nagyobb része azért vét a társadalom törvényei ellen, mert elemi, anyagi, vagy nemi szükségletek kielégítése erre kényszeríti. A büntetés eszközei ezekkel szemben érnek célt, ha az említett okok továbbra is fennállanak. Az indulati és ösztönös büntényoknél a büntetés ugyanolyan mértékben alkalmatlan eszköze a javításnak, mint az előbbi esetben. Bebizonyított tény, hogy az olyan büntényok, amelyeket *tudattalan* ösztönzések határoznak meg, nem akadályozhatók meg az ember *tudatos* részének befolyásolása által. Ha tehát a dolog úgy áll, — folytatta tovább fejtegetését — hogy a jelenlegi büntetőjog nem alkalmas a saját maga által kitűzött cél elérésére (t. i. a bűnöző megjavítására.) akkor bizonyára valami *más ok* van jelen, amely a társadalmat arra kényszeríti, hogy ragaszkodjék ezekhez a célszerűtlen szabályokhoz.

A társadalom alkotának szilárdsága nemcsak külső hatalmi eszközök

erősségétől függ, hanem még egy tényezőtől: a tömegnek attól a *lelki készségétől*, hogy fennálló társadalomba beilleszkedjék és az uralkodó hatalmának alárendelje magát. Minden társadalom arra épített, hogy a nagy tömegek hisznek a fennálló viszonyok szükségességében, az uralkodó réteg fölényében és bölcsességében. Ennek a lelki beállítottságnak mintaképe és forrása a gyermeknek az apja iránti beállítottsága. *A gyermek fél apja testi erejétől és csodálja szellemi fölényét.* Az állam is minden eszközt felhasznál, hogy a tömeg részére *apaképzetként* szerepeljen, hogy az egyes ember az uralkodó osztályra vigye át azt a beállítottságot, amelyet valamikor az apával szemben tanusított. A büntetőjog intézményével az állam rákényszeríti magát a tömegre s *megismétli az apának egy fontos tevékenységét: büntető, fenytető, vagy megbocsátó hatalmát.* Látjuk tehát — hangzott az előadás végkövetkeztetése, — hogy a büntetőjog jelentősége egyáltalán nem szorítkozik csakis arra, hogy a társadalmat a bűnözőktől megóvja, vagy a tettest megjavítsa, hanem lényeges *funkciója az is, hogy a tömeget lelkiileg az uralkodó réteg kívánta értelemben befolyásolja.* Ezért nem remélhető, hogy a büntetőjog mai rendszere elvi változáson fog keresztül menni, mert a társadalom a büntetőjogot olyan célokra is szükségli, amelynek semmi köze a bűnözővel szembeni célszerű magatartás kérdéséhez.

A büntetőjog klasszikus értelmezői nagyrészt elutasítják a büntetőjognak azt a társadalmi szerepét, amelyet annak lélektani szempontból az előadó tulajdonit és tagadják, illetve nem látják bizonyítva, hogy a büntetőjognak eredeti céljától eltérően (fenytetés, megtorlás, javítás) más szerepe is van, nevezetesen a tömeg lelki befolyásolása. Tagadhatatlan azonban, hogy a büntetőjog, klasszikus értelmezésben, nem teljesen felel meg céljának, mert nem szünteti meg azokat az okokat, amelyek az embert az esetek nagy számában, bűncselekmény elkövetésére kényszerítik, vagyis a *gazdasági és lélektani* okokat. A lélektan szemszögéből nézve a büntetőjog célszerűtlenségét igazolják a következők: 1) az elítéltek egy része a büntetés kitöltése után a társadalomba visszatérve a korábbival azonos gazdasági körülmények közt visszaeső bűnözővé válik, 2) A büntetőjog elriasztó megelőző hatása sem teljes, mert számtalan példából látjuk, hogy bizonyos elsődleges szükségletek kielégítése olyanokat is büntetett elkövetésére kényszerít, akik tudatában vannak annak, hogy törvénybeütköző cselekményt követnek el, amiért bűnhődniök kell.

Mivel alig szorul bővebb bizonyításra, hogy a bűntények majdnem csak gazdasági, vagy lélekkórtani okokra vezethetők vissza, a tulajdonképeni cél az volna, hogy ezeket az okokat megszüntessék. Elképzelhető-e olyan társadalom, amelyben a bűnözést elősegítő, vagy előidéző okok közt a *gazdasági* ok nem szerepel? Elképzelhető-e olyan társadalom, amelynek csak egészséges egyedei vannak?

A gazdasági okokból, tudatlanság vagy iszákosság miatt elkövetett bűncselekmények számának egy legalsó határra való szorítása megfelelő társadalomban, célszerű társadalmi intézkedésekkel és javítómunkával elérhető. Az indulati bűntényekből és a lelki betegségekből fakadó bűnesetek, mivel kiküszöbölhető tárgyi — gazdasági okra legtöbbször közvetlenül nem vezethetők vissza, alig előzhetők meg. A büntetettek beteg emberek, akikkel szemben gyógyítás, vagy társadalomból való örökös kizárás szükségszerűen következik. Ezzel szemben az első csoportba tartozó bűnesetek megelőzhetők, okai megszüntethetők és a bűnözők megjavíthatók.

Az előadó fejtegetése a büntetőjog kettős szerepéről (1. mint bünyítő, javító tevékenység és 2. mint a befolyásolás eszköze az uralkodó réteg kezében) tagadhatatlanul támadható. A büntetőjog tömeglélektani funkciójának kibogozása a *tudattalan*, elvont világába vezet és nehéz »kézzelfogható« bizonyítékot szolgáltatni azoknak, akik a büntetőjognak a lélektan területére eső eme társadalmi tevékenységét kétségbevonják vagy nem tulajdonítanak neki elsőrangú fontosságot. De az ellenkezőjét nem lehet bizonyítani, vagyis azt, hogy a büntetőjognak nincs ilyen másodlagos lelki szerepe a társadalmi rend és egyensúly fenntartásában.

Elégedjünk meg most azzal, hogy egyes országok jogelméletében már felismerték a büntetőjognak ezt a lélektani szerepét is és ezekben az országokban (legutóbb Angliában) »büntetőjog« helyett »társadalmi védőntézkedést«, »büntető«, vagy »bünyítő eljárás« helyett »javítómunkát« mondanak s ennek az új szaknyelvnek megfelelően, alapszabályban, lényegében és szellemében igyekeznek megváltoztatni nemcsak a büntetőjogot, hanem a bünyítés egész régi rendszerét is.

MAGYAR FOTOAMATŐR-MŰVÉSZET

A *fényképezés*, amely hosszú ideig csupán foglalkozási ág volt s mint ilyen elsorvadt és tömegizlést elégitett ki, a kamara és a fototechnika tökéletessége és főleg hozzáférhetősége folytán újabban nagy tömegek szórakozásává és sportjává vált. A fejlődés különböző szakaszain átlépve a fényképezést lelkes műkedvelők és jóizlésű szakemberek *művészetté* fejlesztették, amit az évről-évre megrendezett, nagy nemzetközi fényképtárlatok magas színvonalú fotóművészeti szaklapok óriási tömege és tudományos irodalmi fejlettsége igazol.

A kérdés minket a Szuboticán rendezett művészi fényképműkiállítással kapcsolatban érdekel. Ezen a tárlaton nagyrészt vajdaságiak és köztük

számos magyar fotoamatőr vett részt meglehetősen jó anyaggal. Megelégedéssel kell feljegyeznünk, hogy a művészetnek ebben az ágában is akácnak magyar tehetségek, aminek annál is inkább jóleső érzéssel kell bennünket eltöltenie, mert köztudomású, hogy a magyar amatorkénekepezés világviszonylatban is első és a földkerekség legjobb amatőrművészei, legnagyobb nevei magyarok. Nagy eredmény ez, ha tudjuk, hogy olyan országok fotoművészetével kell versenyre kelni mint a német, francia, amerikai, olasz, orosz.

A magyar amatőrök jelentkezése az itteni kiállításokon sok szempontból örvendetes. A fotografálás dokumentáris művészet, tárgya a valóság és a magyar fotoamatőrökre hárul, hogy népünk életét művészi képeken vigyék a közönség elé, s ezzel is szolgálják a kölcsönös megismerés eszméjét. A korszerű fényképező művészet szakított azokkal a hagyományokkal, amelyek technikában és a képszemléletben egyaránt szabályul írták elő a hamisítást, a »retust«, vagyis azt a törekvést, hogy tárgyakat és személyeket ne valódi környezetükben, a valóságnak megfelelően ábrázoljanak, hanem varázsoljanak köréje képzelt világokat. Condoljunk csak azokra a fényképekre, amelyeken az ágrolszakadt cselédke márványlépcsőn áll és hattyukat etet, vagy azokra a tájfelvételekre, amelyeken nem látszik más, csak mosolygó házikó. A modern fotoművészet célja az, hogy a tárgyat ne csak testi, hanem lelki értelemben is megközelítse és mindent a maga helyén, a maga környezetében, szépités és korrigálás nélkül ábrázoljon. Egy cseléckéről lehet művészi képet készíteni úgy is, hogy nem etetünk vele hattyut, hanem megőrökítjük a maga világában, munkájában például amikor két behemot vizeskanna terhével csámpáskodik haza őszi reggelen a fényes sáron keresztül. A bogárhátú kis ház távolról bizonyosan szép, de érdekesebb, ha közelebb megyünk és gépünket a siralmas udvarnak, a ruhátlan gyerekeknek szegezzük és az ő igazi életükből vetítünk elő művészi valóságos és szemléltető töredéket. Felületes állítás az, hogy az alföldi síkság nem ad témát. Mosoly és könny, öröm és szomorúság, tánc és hallgatag menet, pompás fejek és szép népviseletek, munkába görnyedő vállak és sárban csúppogó kocsikerekek, földben lapuló házak és sivár cselédudvarek, egy magános tépett fa, egy ebédjétt falatozó napszámos, az élet egy-egy valóságos jelenetét kínálják a jószemű fényképezőknek.

Azért mondtam el mindezt, mert megfigyelhető, hogy fotoamatőrjeink egy része idegenbe megy tárgyért, holott a szépet és érdekeset a mi világunkban is megtalálhatják, ha nem riadnak vissza a kezdet nehézségtől.

A fényképezést nem szabad összekeverni a festéssel. Az érzelgős motívumok helyett nekünk különösen kötelességünk a szemléltető valóság

kifejezése, akár fény az, akár árny, a szó átvitt értelmében. Tehát fényképezhetünk árokparton ülő, tavasztól mosolygó virágot tépő kis maszat-csomót előbb kimosdatjuk, jótékonysági ruhába bujtatjuk és egy csokor olasz export-szegfűt merevitünk a kezébe. Az utóbbi esetben a kép lehetne szép, technikailag jó, de szellemében, közlésében hamis és értéktelen.

A magyar fotoamatőröknek a népeletben kell körülnézniök és a mesferkelt, vagy idegen tájak levegőjét lehelő képek helyett gondot kell fordítaniok arra, hogy bizonyító erejű, művészi értékű képekben a maguk népének sajtóságos életét, arcait, tájait, szokásait és hangulatait örökítsék meg és vigyék a kiállítások nagy nyilvánossága elé.

FŐISKOLÁSOK

Keresztény világszemlélet és népi gondolat — ebben a mondatban foglalta össze a zágreni »Magyar Egyetemi Hallgatók Kultúregyesületé«-nek új elnöke Füstöss Miklós az egyesület közművelődési munkásságának irányító elvét. Ide kell jegyezni még azt a kijelentését is, hogy »Az új nemzedék a kisebbségi magyarság legszélesebb néprétegeire támaszkodva fogja fel kulturális törekvéseit és a magyar kultúra munkakörébe akarja vonni a kisebbségi magyarság minden egyes tagját. Komoly és egymás iránti áldozatkészséges munkának kell kifejlődnie, hogy részt kérjünk a kisebbségi magyar kulturmunka minden területén. Összefogással, komolysággal és munkával kell megmutatnunk, hogy az új nemzedék létezésével mindenkinek számolnia kell. Az új nemzedéket nem lehet és nem is szabad mellőzni, még kevésbé elhallgattatni vagy elsikkasztani.«

Mielőtt ezt a komoly és őszinte elvi kinyilatkoztatást tüzetesebben megvizsgálánám, el kell mondanom egy látogatásomat a zágreni magyar egyetemisták egyesületében. Lehet egy éve, hogy Magossy Imre régi iskolatársam és barátom belémbotlott Zágrenban és megkért, nézzem meg a magyar főiskolások szerény, de szép otthonát. Örömmel fogadtam a kedves meghívást, mert már régen szerettem volna megismerni a zágreni magyar egyetemisták vezetőit. Régi vágyam volt személyes eszmecsere útján megtudni, hogy a magyar ifjúság, amelyre majdnem egész kisebbségi kulturánk, sőt politikai életünk szellemi irányítása hárul, miként vélekedik az újabb politikai, társadalmi és gazdasági szemléletet irányító

divatos és hangzatos eszmeáramlatokról. Bevallom a zágrebi főiskolás ifjúság ideológiai és társadalomszemléleti beállítottságáról korábban ve-gyes és ugyancsak ellentmondó értesüléseket kaptam, melyek sokszor gondolkodóba ejtettek. Megmondom nyíltan: egy részről úgy állították be ezt az ifjúságot, mintha megengedett és érthető hevületét tullépő heves-séggel rokonszenveznék olyan homályos elméletekkel, amelyeket én se-hogyse tudtam és ma sem tudok összeegyeztetni a magyar szellemiség-gel és gondolkodásmóddal. Az új északfasiszta teoriákat értem ez alatt, melyeket a magyar lélek és a magyar sors és a magyar jövő szem-pontjából éppen olyan kerülendőnek ismertem fel, mint az orosz tanítás szélsőségeit. Meglepett az az állítás, hogy az ifju magyar értelmiség a jelszavak hálójába került és egyrészt szem elől tévesztette a magyar függetlenség és szabadságszeretet hagyományait és a társadalmi érvé-nyesülésért folyó harc lovagias formáit, másrészt azokat a népuralmi el-veket, melyeket nemcsak jelenlegi sorsunk felismerése, hanem a *szárma-zás* is követelileg ró erre az ifjúságra. Nem hittem azoknak az állítások-nak, hogy a főiskolás ifjúság lélektelenül a magyar lelkiségnek idegen jelszavakat követ, olyan elveket, melyek talán boldoggá tesznek *más strukturájú és vérmérsékletű* nagy népeket, de *nem a kis magyarságot*. Mélyen lehangelő lett volna számomra, ha valóban bizonyul az állítás, hogy ifjúságunk, amelynek nemzeti öntudatához kétség nem férhet, olyan felfogásnak hódol, amely szembe helyezkedik a szabadság elvével és a népi, társadalmi fejlődés irányelveivel.

A beszélgetésnél számosan jelen voltak az ifjak közül. Nyílt kérdé-seket tettem fel minden irányban és őszintén megmondtam azt is, hogy nézeteikre, felfogásukra, szemléletük irányára és kiterjedésére vagyok ki-váncsi. Magyaros öszinteségük jól esett. Ha nem tévedek, mindössze *hár-man jelentkeztek közülük azzal, hogy helyeslik és elfogadják a legszélsőségesebb ugynevezeti nyilas politikai, társadalmi és faji elméleteket*. Ezek nyíltan nemzeti szocialistáknak vallották magukat. (Sajnos nem volt idő annak kikutatására, hogy miért.) A továbbiak kijelentették, hogy nem ér-tenek *egyét e néhány társuk szélsőséges felfogásával. Ők keresztény vi-lágszemlélet alapján álló magyarok, hivei a népi gondolatnak*. A további beható és számomra feledhetetlenül érdekes eszmecsere során meggyő-ződtem arról, hogy a zágrebi magyar főiskolások nagyobb részének po-litikai gondolkozása és társadalomszemlélete higgadt, kritikus és ember-séges. Meglepő tájékozottságot mutattak minden téren: politikában, tár-sadalomtudományi, társadalomrajzi, irodalmi és gazdasági kérdésekben is. Tudatában voltak annak, hogy a magyarságnak a Duna völgyében külön-leges kiegyenlítő és összekötő szerepe van és végét jelentené ezeréves lé-tének, ha *bármely hatalom* vazallusi függőségbe kényszerítené ezt a szí-

vós gyökérzetű, haladó és erős értelmiségű nemzetet. A belügyeket tekintve elismerték, hogy nagy szellemi és gazdasági átalakításra van szükség. Az volt a nézetük, hogy fel kell számolni a hübbéri-főúri rendszer összes még élő csökevényeit és *fel kell emelni a széles magyar népi tömeget egy sokkalta igazságosabb, arányosabb, emberibb élet színvonalára*. Azok a kísérletek, melyeket ebben az irányban eddig tettek — (részleges földreform, zsidótörvény stb.) az ő felfogásuk szerint is csak félmegoldásait és elodázását jelentik a végleges, gyökeres rendezésnek. Ugyanigy sürgősen életlehetőséget kell teremteni a nemzet gerincét és alapját alkotó *magyar földteleneknek is*, hogy így megerősödvé, minden fenyegető terjeszkedéssel szemben sikerrel vehessék fel a harcot. De azt is világosan látni kell, hogy a maroknyi magyarság erre egyedül gyenge; tehát *társakat kell keresnie a dunai medencében*, vagyis azon kell fáradoznia, hogy *megvalósuljon* a kis népek együttes gazdasági és politikai szervezete.

Azok, akik így látják a magyarság *szerepét és helyzetét*, nem vádolhatók azzal, hogy látásukat megzavarta egy hangos és a magyarság létét fenyegető jelszó népszerűsítése.

Ezek jutottak eszembe, olvasva Füstöss Miklós elnöki székfoglaló beszédét, amelyben ott szerepel a keresztény világszemlélet mellett a népi gondolat is. Hogy a *keresztényi* elv mi mindenre *kötelez* erkölcsiekben (ha nem csupán üres szólamként fogják fel), nem kell külön fejtegetnem. Emberiesség és szeretet, igazság és önmérséklet a keresztényi elvből folyó legfontosabb gyakorlati kötelezettség. *A népi gondolatnak* sarkalatos művelődési munkatervvé történt megtétele igazolja a magyar értelmiségi ifjúság *egészséges szemléletét*, ami vigasztaló mindannyiunk számára, akik bennük látják a jövőt és a jövő irányítóit.

SZEGEDI EMIL

IRODALMI SZEMLE:

K ö n y v e k

Alexander Bernát:

NAGY EMBEREK

(*Tanulmányok. — „Pantheon“ kiadás*)

Tíz éve múlt, hogy *Alexander Bernát* elvált barátaitól, elhagyta tanítványait és elment azok után, akik élete, munkássága világitó oszlopai voltak. Az elmenők bucsuztatása az ő nagy feladatai közzé tartozott és a hagyomány, az akadémia, az egyetem elkötelezettségén túl is, ezt a feladatot mindig vállalta. Feltűnő volt, hogy a filozófus mily melegséggel tudta az elköltözőket elbucsuztatni és az akadémia ülésén, az egyetem katedráján, a hivatalos magyar szellemiség vezető lapjaiban mégis mennyire elért ahhoz a hagyomány és illúzió romboláshoz, amely ha az akadémia, az egyetem merev formáinak hideg konzervatívizmusát előbb kezdi ki, az ébredés sem lett volna oly szomorú arra a rideg valósággra, amely a világháború utáni magyar és európai szellemet annyira megremegtette. Abban a keserű korban *Alexander Bernát* már nem állt a magyar szellemvilág arcvonalában. Az egyetemi katedrát otthagyta és az akadémia háttá fordított. »Csak« író volt! Régi

iratait rendezgette, újabb tanulmányokat írt, utazgatott és itt ott hazatért megpihenni. Egyszer aztán otthon is maradt, arra az utolsó pihenésre, amelyből senki sem ébred. Halála után senki sem akadt, aki elbucsuztatta, jelentőségét értékelte vagy kifogásolta volna. Nem akadt senki, aki kora nemzedéke számára lemérte volna, mit jelentett annak a filozófiai gondolásnak és irodalomnak, amelyet évtizedeken át az ő új kantianizmusának kritikai szelleme világitott át és mit jelentett a magyar bölcsészeti irodalomnak a »Filozófiai írók tára«, amelyet évtizedeken át szerkesztett. *Alexander Bernát* a magyar filozófiai irodalom a szellemi gondolkodás nagyjait szétforgácsolta, szemelvényekre szaggatta, gondolkodásuk quintessenciáját elködölte. A köztudatba azt az érzést plántálták, hogy a filozófusokhoz egyszerű, világos módon közelíteni kegyeltsértés. A legkristálytisztább filozófus is elvesztette üde himporát, ha a korábbi magyar filozófiai stílus dőcögő, zökkenő, felhígított módszerével nyultak hozzá. *Alexander Bernát* katedrája volt az első, amelyről az áhitat illata, az érzés melegsége áradt arra a gondolkodóra, aki szemináriumát anyagául választotta. Sohasem volt

merev közéleti író. Legvonzóbb tulajdonsága volt, hogy a filozófia és az esztétika közötti határvonalat mindig átlépte és az impresszionizmusnak, a szépek, az örömek minden varázsát, temperamentumát vitte abba a halottnak, merevnek látszó anyagba, amely annyi évtizedeken át egysikunak, minden változatosság nélkülinek látszott. Egyetemi szemináriumában, akadémiai előadásában, könyvek elé írt bevezetőben, magyarázataiban, folyóiratokban, napilapokban elszórt tanulmányaiban a humanizált gondolkodó a művészzel, természettel, az élettel való közvetlen lelki kapcsolatát töretlenül friss, egységben tárta elénk. Minden leírott során annak a kortársi elkötelezettségnek szelleme ömlött el, ami Péterfy Jenőn át Riedl Frigyesig és a mindent megismerés illúziójával, szubjektívizmusával magasrendű Ambrus Zoltán kritikusai tudatáig ért.

A tiz éve halott Alexander Bernátra való megilletődött emlékezésül, barátai és tanítványai, »Nagy emberek« címen gyűjtötték össze és adták ki azokat a tanulmányait, amelyek könyvben még nem jelentek meg. Olyan ez a megható visszaemlékezés, mint valami színekben pompázó, dúz virágcsokor, amit örökzöld páfrány fog át. A tanulmányok közreadása nélkül, a magyar irodalom szegényebb, az Alexander Bernát termő, nemes gondolkodásáról őrzött tanítványi emlékünkhöz színtelenebb lett volna. Renan szelleme világít előttünk, amidőn a szépek és igaznak ez erőteljes dokumentumait olvassuk, Renannak az a mondása, hogy »az egyén élete rövid, de az emberekre való emlékezés örök s az igaz élet ebben az emlékezésben van.« A tanulmányokat a Michelangelóról írott néhány oldal vezeti be. Mély

lelki vonzalom fűzte az írókat a szobrász, a festő, az építész, a rajzoló és a költő szellemóriáshoz, akiért Brandes esszéjével száll szembe, vitatkozva, hogy a nagy dán Michelangelo művészetének pátozáról beszél, pedig csak a fenséges fogalma az egyedüli, amivel jellemezni lehet. Ebben a kötetben vannak a Taine és a Spinoza tanulmányok is, amelyek külön könyvek lehettek volna. A Spinoza-tanulmány egy korábbi, népszerű kiadás átdolgozásából és az »Etika« egykori fordítása elé írott bevezetőjéből készült. Kétségtelenül, a magyar Spinoza-irodalom legértékesebbje ez. A stilszia Alexander Bernát különben is sokat tanult Spinozától, a rendszeres forma nyugótól világos előadásával felszabaduló gondolkodótól, aki a legnagyobb bölcséleti problémák megismeréséhez vezető utat »a mindenségben megnyilvánuló egyetlen létező felé tartó szeretettel és a boldoggá tett értelem erejével« — Nietzsche mondotta ezt — közelítette meg. A tanulmányban Spinoza valóságos regényalak és amidőn ennek az esszéjének első fogalmazása németül jelent meg, a német filozófiai irodalom Berthold Auerbach regényét, a »Spinoza der Dichter und Kaufmann«-ját emlegette, amelynek korrajza, kulturtörténeti hatása a mi írónknak ad-haitak is némi háteret, de a Spinoza belső életének, indulatainak valóságos drámai erejű analizisében annyira egyedülálló és annyira csak a Spinoza saját maga megismeréséből fakad, hogy a gazdag Spinoza irodalomban — Gebhardt, Joel és a holland Vloten alapvető munkái mellett is — erre a tanulmányra sok utalás vár. Hozzánk nagy Taine tanulmánya áll a legközelebb. Ez az irodalomnak és a művészetnek szinte végtelen kultúráltságával és díszes ornamentu-

maival pompázó akadémiai emlékbeszéd, amely az emlékbeszédek szűkre szabott terjedelmének megszokott gátjait elsodorva, a tainei teóriát valósággal alkotó elemeire szedve, mindig újabb meg újabb fioriturákkal ékesítve, valami meglepően csatlakozatlan biztonsággal tér vissza a tainei teóriához, azzal a szikrázó elmésséggel, az előadásnak azzal a szinte légköri elektromossággal teltettségével, amit az előadó Alexander Bernát, valami kivételes adománnyal, írásaiba is betudott vinni. A Taine-tanulmány minden részlete azt mutatja, hogy írónk valóban az a rajongó tanítvány, aki hajdanában az »École des beaux arts« híres hemiciklikus termében lelkesedéssel hallgatta Taine előadásait és gondolkodásában szemléletében, munkarendszerében a tainei teóriának épen olyan döntő jelentősége volt, mint egykori tanártársának, Riedl Frigyesnek az alkotót kitapintó módszerében, amelyből a »faculté maitresse«-re (»a legfőbb képesség!«) való utalás soha sem hiányzott.

Illik, hogy a kötet magyar vonatkozású tanulmányairól, a Petőfi, a Madách, a Jókai és a Mikszáth Kálmán feljegyzésekről külön beszéljünk. Terjedelmükben lehatároltak, de mondanivalóikkal annál jelentősebbek. Ritka lélektani és kritikai erővel, néhány objektív vonással állítja elénk a magyar irodalom vezető elméit, objektívításában azonban megint csak beszövi annyira megvesztegető, hangulatos szubjektivitását. Ezeket a tanulmányokat németül írta. Mindig kétnyelvű író volt. Értett hozzá, hogy a magyar nyelv könnyű formájához a német szavak súlyát adja. Német írásában a magyar pátosz az, ami legjellemzőbbje. Külföldi olvasói soha sem mulasztották el kiemelni, hogy német stílusának valami eredeti,

tiszta források vizére emlékeztető kristályossága, íze van, ami egyéni gondolatainak a német írónál különben soha sem tapasztalható külön zamatot adott. A Jókai-tanulmány a tainei tanítvány valóságos iskolamunkája. A nyolcadik decenniuma felé közeledő Alexander Bernátnak ez az írása sugarasan, megértőn, de a legszigorubb tainei rendszerrel próbálja Jókai alakját környezetébe, nemzete életébe, korába formálni s eszméit, amelyeket hősei lelkébe helyez, megérteni. Ugy érezzük, hogy a mai magyar kritikai irodalomra is ráférne a tainei tanítás, amelynek hű alkalmazásától Alexander Bernát még életé alkonyatán sem tért le. A Madáchról szóló miniatűr essay, a »Tragédia« költője születésének századik évfordulójára íródott. Élete, Oeuvreje a madáchi varázstól soha sem szakadt el. Örök élménye volt a »Tragédia« és a mű jegyzetes magyarázatának kiadása, egyetemű előadásai, külön szemináriumai olyan döntő jelentőségű, évtizedes munka volt, amelynek hatása nemzedékeken s az új tanári generációkon át a »Tragédia«-nak valóságos második felfedezése volt. Minden magyar alkotó közül Madách érdekelte a legmaradandóbban, épen úgy, mint Péterfyt Kemény Zsigmond regényei, Madáchban a lelki rokonságot, a tépelődő, tragikus hőst látta és hogy saját szavait idézzük, Madáchnál otthon érezte magát.

Hálátlan időben és egy hálátlan generáció tülekedésében halt meg Alexander Bernát. Az azóta elmúlt tíz esztendő ezt a hálátlanságot máig sem vette revízió alá. A kötet, amiről itt megemlékeztünk, mementó, hogy ennek a revízióknak és írója tanulmányainak eljő még az ideje. Lehetetlen és hihetetlen, hogy ezek az időben és térben szét-

szórt tanulmányok kívül maradjanak azon a magyar esztétikai irodalmon, amelynek ha ma van is több, kitünő művelője, hagyományos irodalomkulturánk kevés ily biztos kezű művészre mutathat.

KÁZMÉR ERNŐ

Felix Salten:

PERRI

(Egy mókus regénye - „Pantheon“ kiadás)

Salten... mintha már a régmúlt egyik kedves, szép emléke lenne. Bécsi emlék a hajdani gracióz, kedélyes császárvárosból, a Graben körüli irodalmi kávéházak haboskávés, puhakiflis atmoszférájából, ahol csak a Peter Altenberg méregzőöd színű abszintje bosszantotta azt a kispolgárt, aki míg Orth János legendáját boncolgatta és Kainz klasszikus játékának tapsolt, hihetetlen nemtörődömséggel, szívárványosan derűs lomposágával észre sem vette, hogy a nagy monarchia feloszlása felé csuszik. Felix Salten, a budapesti származású, biztos szemű és a bécsi hírlapírásban csakhamar a vonal alá kerülő feuilletonista, nem született sem költőnek, sem regényírónak. Eleinte színes riportokat írt, majd a langyos tavaszi szellőnek hangulata fogta meg, ami sehol ezen a széles világon sem formált az életbe indulókból olyan művészi álmodozású ifju emberkéket, mint a hajdani pompás, széles Ringeken. Így lett a kis uj-

ságíró Saltenből is feuilletonista s ebben a tulajdonképeni irodalmi műfajba soha sem skatulyázható félig poézisben félig irodalmi csevegésben csakhamar olyan tökéletességig vitte, mint elődei, a bécsi tárcaírás hallhatatlanjai: Ludwig Speidl, Ludwig Hevesi és az álmodozók legálmodozóbbja, Theodor Herzl. Irt színésznőkről és színházi estékről, pár eleven vonallal, mint valami élénk, színes impresszionista festményt, rajzolta fel az öregedő Ibsen bécsi emlékeit s míg a luegeri kispolgári politikai szemlélet szűk határai mögé, valami megható bécsi lokálpatriotizmussal próbált perspektívát vonni, még a srammel muzsika és a grinzingi »heurerger« hangulatában is ráakart bukkanni valamire, ami több mint gondatlanság és szentimentalizmus. A tárcák a »Neue Freie Presse«-ben, a hajdani nagy monarchia minden írója előtt szinte bevehetetlen várként ragyogó generációs napilapban jelentek meg s a szinte gráfómániában szenvedő fiatal Salten, valósággal ontotta a sokszor franciás szellemű, legtöbbször azonban csak bécsi kedélyű lejegyzéseit, amelyekben ha csak lehetett, valami hihetetlenül ügyes, óvatosságon tért ki minden komolyabb, mélyrehatóbb lelki és szellemi problematika elől. Később elbeszélésekkel, puha, lírikus erezetű regényekkel is megpróbálkozott. Voltak szindarabjai, amelyek többé-kevésbé sikert is arattak, de az új irodalomnak ebben a nemesebb, önállóbb

ágaiban sem tudott mást belevinni, mint feuilletonista erőit: érzékenységét, melegsziúságát, műveltségét.

Közben összeomlott a monarchia. A bécsi kedélyesség mellett a »facies hippocratica« arckifejezése jelentkezett. A nagy »Neue Freie Presse« is vonaglott s a tárcairó Saltennek egyre kevesbedő alkalmá, lehetősége volt arra, hogy a hajdani fénynek, szellemi gazdagságnak, a bécsi élet szinességének nosztalgiait, majd nekrológjait írja. Kivonult a tárcarovatból s mint amikor a férfikor delelőjére ért intellektuell otthagya évtizedes kávéházát, sakktábláját, azzal együtt koro-sodó, hü pincéreit, úgy hagyta ott a mi Saltenunk is a feuilletonoknak sokszor valóban irodalmi kávéházak hangulatára, szellemes, színes vitáira emlékeztető világát és a természetbe menekült. Megírta a »Bambi«-t, egy özikének valóban szép, a természetnek sokszor tiszta költői ihletéig érő regényét, amelyben a sötét erdők megannyi lakója, mint valami egységes, zárt társadalom, védekezni próbál ősi ellensége: az emberrel és a rókával szemben. A gyorslábu özike regénye friss, üde írás volt. Sok volt benne az erdők friss zöldjéből, a fák koronáin áttörő fényfoltokból s ha az állatvilág nagy tudósai alapján — Brehmtől—Bölschéig — bizonyára komoly kifogásokat emelhetnénk az állatvilág nagy, örök misztikumának egy ily szag-gatott képekből összetevődő poé-

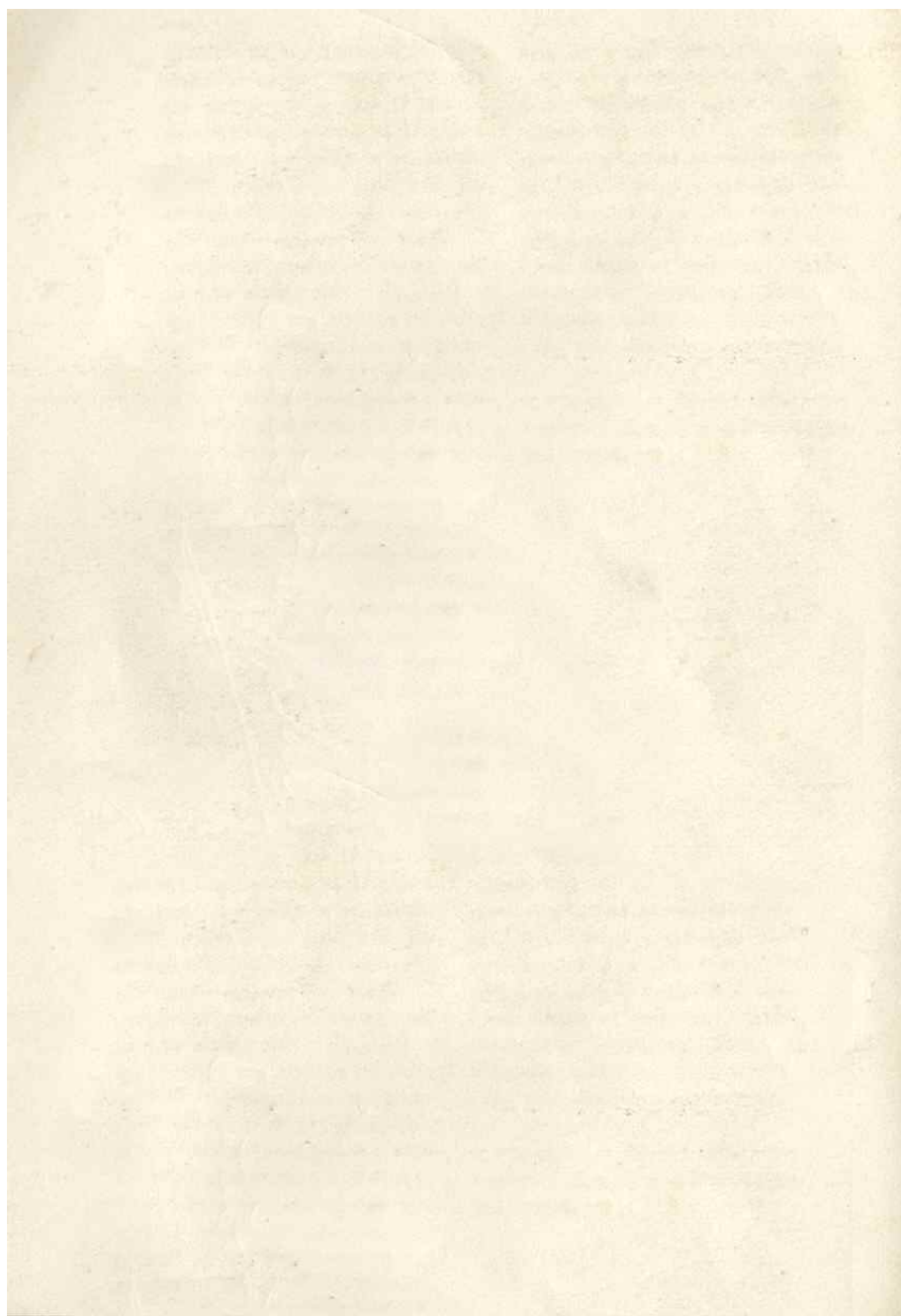
tikus, novellisztikus regénybe való hiányos komponálása ellen, mégis úgy éreztük a bécsi aszfalt, a bécsi színház nagy szerelmese, ebben a regényben közelebb ért az igaz irodalomhoz, mint valamennyi, előző munkájában. A nagy siker és a szép elismerés után, Salten tovább ment a megkezdett uton, írt még egy-két állatregényt s most itt van a legújabb, a »Perri.«

A természet lelkes barátai, főleg azok, akik az erdei sétákért rajonganak, mindig jóleső érzéssel gondolnak a mókusra, erre a fürge, élénk szemű, dus farku állatkára, amelynek káros tulajdonságairól mintha senki sem akarna hallani, mert annyi kedves mozdulata van. Salten új regénye ezeket a kedves mozdulatokat kihangsúlyozza és a mókus-anya, a mókus-gyermekek és az erdei társadalom megannyi lakójának mindennapi életén át, az állatvilág érzelmi világát és a titokzatos természet ezernyi, apró eseményeivel, adottságaival szembeni csodálkozását, remegését valóban felbecsülhetetlenül puritán és költői eszközökkel írja meg. A ját-szó, pajtáskodó kis mókusok nyomán benépesedik az erdő. Madarak és négy lábúak seregének össze, majd egy özbak tragédiáját festi, a nagy tragédiát, amely a ködös, borongó erdő őszi, párás hangulatában olyan titokzatos erővel nehezedik az erdőre. Ebben a tragédiában, túl a jó természetstudiumon, valóban szuggesztív líra van, valami a borongásból a szomorú sejté-

mekből és a sötét gondolatokból, ami a jó, osztrák Saltent már évek óta betölti. S ha nem is tartozik épen ide, úgy érzem, ha róla irok, ezt sem hallgathatom el. Néhány évvel ezelőtt, egy nemzetközi írói összejövetel alkalmából, a dalmát partvidék egy csodás részén át, olajfák és vad agavék között sétáltam Saltennel, akit zsidó létére, a nagy német nép nemzeti megújodása teljesen megrázott. Megérezte, hogy az akkor elindult megújulás az osztrák nép életére sem maradhat következmények nélkül és a vitában heves séta közben egy agavéfajtára mutatott, amelyen egy többméterre meghaladó, ezernyi sárgaféher virágot tartó szár pompá-

zott. Ez a vad agavé, tőle tudtam meg, egy százesztendősz alóé volt, amely körülbelül száz évenként egyszer virágzik ki. A német nép sorsát ezzel a vad agavéfajtával hasonlította össze s egy pillanatil sem gondolt arra, hogy ennek a szokatlan, nagy virágzásnak árnyékában másfajta növények teljesen elsorvadnak. Saltent már akkor a természet szerelmese volt. A komoly idők terelték a természet felé s a nagy természet misztikumát őt is megejtette. Költő lett, amit most a »Perri«, ez a bájos mókus regény újra igazol.

KÁZMÉR ERNŐ

Kéziratküldők figyelmébe!

A szerkesztőség kéziratokat senkinek nem ad vissza, kéziratküldők leveleire csak abban az esetben válaszol, ha írásik azt indokoltá teszik.

1939. Január

KALANGYA

1. Szám

Odgovorni urednik: — Felelős szerkesztő: RADÓ MRE

A KALANGYA minden közleményéért írója felel. — Szerkesztik:
SZIRMAI KÁROLY és DRASKÓCZY EDE

Felelős kiadó: SZIRMAI KÁROLY. Szerkesztőség és kiadóhivatal
postai cím Novi Vrbász 2 (Šećerana)

A szerkesztőség kéziratokat nem küld vissza.

Štampa Minerva D. D. nyomása — Za stampariju
odgovara -- a nyomásért felel: Nagy Aleksandar